

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια
(2. Majjhima Nikāya - Aṭṭhakathā)

2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες (2. Majjhimaṇṣa-
aṭṭhakathā)

5. Το κεφάλαιο για τους Βραχμάνους (5. Brāhmaṇavaggo)

PaliVerse

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια

2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες

5. Brāhmaṇavaggo

1. Brahmāyusuttavaṇṇanā

383. Evaṃ me sutanti brahmāyusuttaṃ. Tattha mahatā bhikkhusaṅghena saddhinti mahatāti guṇamahattenapi mahatā, saṅkhyāmahattenapi. So hi bhikkhusaṅghe guṇehipi mahā ahosi appicchatādiguṇasamannāgatattā, saṅkhyāyapi mahā pañcasatasāṅkhyattā. Bhikkhūnaṃ saṅghena bhikkhusaṅghena, diṭṭhisīlasāmaññasāṅghātasāṅkhātena samaṇagaṇenāti attho. Saddhinti ekato. Pañcamattehi bhikkhusatehīti pañca mattā etesanti pañcamattāni. Mattāti pamāṇaṃ vuccati, tasmā yathā bhojane mattaññūti vutte bhojane mattaṃ jānāti pamāṇaṃ jānātīti attho hoti, evamidhāpi tesāṃ bhikkhusatānaṃ pañcamattā pañcapamāṇanti evamattho daṭṭhabbo. Bhikkhūnaṃ satāni bhikkhusatāni. Tehi pañcamattehi bhikkhusatehi.

Vīsavassasatikoti vīsādhikavassasatiko. Tiṇṇaṃ vedānanti iruvedayajurvedasāmavedānaṃ. Oṭṭhapahatakaraṇavasena pāraṃ gatoti pāragū. Saha nighaṇḍunā ca keṭubhena ca sanighaṇḍukeṭubhānaṃ, nighaṇḍūti nāmanighaṇṭurukkhādīnaṃ vevacanappakāsakaṃ satthaṃ. Keṭubhanti kiriyākappavikappo kavīnaṃ upakārāya satthaṃ. Saha akkharappabhedena sakkharappabhedānaṃ. Akkharappabhedoti sikkhā ca nirutti ca. Itihāsapañcamānanti āthabbaṇavedaṃ catutthaṃ katvā “itiha āsa itiha āsā”ti īdisavacanappaṭisaṃyutto purāṇakathāsāṅkhāto itihāso pañcamo etesanti itihāsapañcamā, tesāṃ itihāsapañcamānaṃ. Padañca tadavasesaṅca byākaraṇaṃ adhīyati pavedeti cāti padako veyyākaraṇo. Lokāyataṃ vuccati vitaṇḍavādasatthaṃ. Mahāpurisalakkhaṇanti mahāpurisānaṃ buddhādīnaṃ lakkhaṇadīpakaṃ dvādasasahassaganthappamāṇaṃ satthaṃ, yattha soḷasasahassagāthāparimāṇāya buddhamantā nāma ahesuṃ, yesaṃ vasena “iminā lakkhaṇena samannāgatā buddhā nāma honti, iminā paccekabuddhā nāma honti, iminā dve aggasāvakā, asītimahāsāvakā, buddhamātā, buddhapitā, aggupaṭṭhāko, aggupaṭṭhāyikā, rājā cakkavattī”ti ayaṃ viseso ñāyati. Anavayoti imesu lokāyatamahāpurisalakkhaṇesu anūno paripūrakārī, avayo na hotīti vuttaṃ hoti. Avayo nāma yo tāni atthato ca ganthato ca sandhāretuṃ na sakkoti. Assosi khotiādīsu yaṃ vattabbaṃ siyā, taṃ sāleyyakasutte vuttameva.

384. Ayaṃ tātāti ayaṃ mahallakatāya gantuṃ asakkonto māṇavaṃ āmantetvā evamāha. Apica esa brāhmaṇo cintesi “imasmim loke ‘ahaṃ buddho ahaṃ buddho’ti uggatassa nāmaṃ gahetvā bahū janā vicaranti, tasmā na me anussavamatteneva upasaṅkamituṃ yuttaṃ. Ekaccañhi upasaṅkamantassa apakkamanampi garu hoti, anathopi uppajjati. Yaṃnūnāhaṃ mama antevāsikaṃ pesetvā ‘buddho vā no vā’ti jānitvā upasaṅkameyya”nti tasmā māṇavaṃ āmantetvā “ayaṃ tātā”tiādīmāha. Taṃ bhavantanti tassa bhavato. Tathā santaṃyevāti tathā satoyeva. Idañhi itthambhūtākhyānatthe upayogavacanaṃ. Yathā kathaṃ panāhaṃ, bhoti ettha

katham panāhaṃ, bho, taṃ bhavantaṃ gotamaṃ jānissāmi, yathā sakkā so ñātuṃ, tathā me ācikkhāti attho. Yathāti vā nipātamattamevetamaṃ. Kathanti ayaṃ ākārapucchā, kenākārenāhaṃ bhavantaṃ gotamaṃ jānissāmīti attho.

Evaṃ vutte kira naṃ upajjhāyo - “kiṃ tvaṃ, tāta, pathaviyaṃ t̥hito pathaviṃ na passāmīti viya candimasūriyānaṃ obhāse t̥hito candimasūriye na passāmīti viya vadasī”tiādīni vatvā jānanākāraṃ dassento āgatāni kho tātātiādīmāha. Tattha mantesūti vedesu. Tathāgato kira uppajjissatīti paṭikacceva suddhāvāsā devā vedesu lakkhaṇāni pakkhipitvā “buddhamantā nāma ete”ti brāhmaṇavesena vede vācenti “tadanusārena mahesakkhā sattā tathāgataṃ jānissantī”ti. Tena pubbe vedesu mahāpurisalakkhaṇāni āgacchanti. Parinibbute pana tathāgate anukkamena antaradhāyanti, tena etarahi natthi. Mahāpurisassāti paṇidhisamādānaññakarūṇadiguṇamahato purisassa. Dveyeva gatiyoti dve eva niṭṭhā. Kāmañcāyaṃ gatisaddo - “pañca kho imā, sārīputta, gatiyo”tiādīsu bhavabhede vattati, “gati migānaṃ pavana”ntiādīsu nivāsaṭṭhāne, “evaṃ adhimattagatimanto”tiādīsu paññāya, “gatigata”ntiādīsu visaṭṭabhāve, idha pana niṭṭhāyaṃ vattatīti veditabbo. Tattha kiñcāpi yehi samannāgato rājā hoti, na teheva buddho hoti, jātisāmaññato pana tāniyeva tānīti vuccanti. Tena vuttaṃ - “yehi samannāgatassā”ti. Sace agāraṃ ajjhāvasatīti yadi agāre vasati, rājā hoti cakkavattī. Catūhi acchariyadhammehi saṅgahavatthūhi ca lokaṃ rañjanato rājā. Cakkaratanaṃ vatteti, catūhi sampatticakkehi vatteti, tehi ca paraṃ vatteti, parahitāya ca iriyāpathacakkānaṃ vatto etasmiṃ atthīti cakkavattī. Ettha ca rājāti sāmāññaṃ, cakkavattīti visesanaṃ. Dhammena caratīti dhammiko, ñāyena samena vattatīti attho. Dhammena rajjaṃ labhitvā rājā jātoti dhammarājā. Parahitadhammakaraṇena vā dhammiko, attahitadhammakaraṇena dhammarājā. Caturantāya issaroti caturanto, catusamuddantāya catubbidhadīpabhūsitāya ca pathaviyā issaroti attho. Ajjhattaṃ kopādīpaccatthike bahiddhā ca sabbarājāno vijesīti vijitāvī. Janapadatthāvariyaṃ appattoti janapade thāvarabhāvaṃ dhuvabhāvaṃ patto, na sakkā kenaci cāletuṃ, janapado vā tamhi thāvariyaṃ patto anussukko sakammanirato acalo asampavedhīti janapadatthāvariyaṃ patto. Seyyathidanti nipāto, tassa tāni katamānīti attho. Cakkaratanantiādīsu cakkāñca taṃ ratijananatthena ratanañcāti cakkaratanaṃ. Eseva nayo sabbattha.

Imesu pana ratanesu ayaṃ cakkavattirājā cakkaratanena ajitaṃ jināti, hatthiassaratanehi vijite yathāsukhaṃ anuvicarati, pariṇāyakaranena vijitamanurakkhati, sesehi upabhogasukhamanubhavati. Paṭhamena cassa ussāhasattiyogo, hatthiassagahapatiratanehi pabhusattiyogo, pacchimena mantasattiyogo suparipuṇṇo hoti, itthimaṇiratanehi tividhasattiyogaphalaṃ. So itthimaṇiratanehi bhogasukhamanubhavati, sesehi issariyasukhaṃ. Visesato cassa purimāni tīṇi adosakusalamūlajanitakammānubhāvena sampajjanti, majjhimāni alobhakusalamūlajanitakammānubhāvena, pacchimamekaṃ amohakusalamūlajanitakammānubhāvenāti veditabbaṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana bojjhaṅgasamyutte ratanasuttassa upadesato gahetabbo. Apica bālapaṇḍitasuttepi imesaṃ ratanānaṃ uppattikkamena saddhiṃ vaṇṇanā āgamissati.

Parosahassanti atirekasahassaṃ. Sūrāti abhīrukajātikā. Vīraṅgarūpāti devaputtasadisakāyā, evaṃ tāva eke vaṇṇayanti, ayaṃ panettha sabhāvo - vīrāti uttamasūrā vuccanti. Vīraṇaṃ aṅgaṃ vīraṅgaṃ, vīrakāraṇaṃ vīriyanti vuttaṃ hoti. Vīraṅgaṃ rūpaṃ etesanti vīraṅgarūpā, vīriyamayasarīrā viyāti vuttaṃ hoti.

Parasenappamaddanāti sace paṭimukhaṃ tiṭṭheyya parasenā, taṃ maddituṃ samatthāti adhippāyo. Dhammenāti “pāṇo na hantabbo”tiādinā pañcasīladhammena.

Arahaṃ hoti sammāsambuddho loke vivaṭṭacchadoti ettha rāgadosamohamānadiṭṭhiavijjāduccaritachadanehi sattahi paṭicchanne kilesandhakāraloke taṃ chadanaṃ vivaṭṭetvā samantato sañjātāloko hutvā ṭhitoti vivaṭṭacchado. Tattha paṭhamena padena pūjārahata, dutiyena tassā hetu yasmā sammāsambuddhoti, tatiyena buddhattahetubhūtā vivaṭṭacchadatā vuttāti veditabbā. Atha vā vivaṭṭo ca vicchado cāti vivaṭṭacchado, vaṭṭarahito chadanarahito cāti vuttaṃ hoti. Tena arahaṃ vaṭṭābhāvena, sammāsambuddho chadanābhāvenāti evaṃ purimapadadvayasseva hetudvayaṃ vuttaṃ hoti. Dutiyavesārajjena cettha purimasiddhi, paṭhamena dutiyasiddhi, tatiyacatutthehi tatiyasiddhi hoti. Purimañca dhammacakkhuṃ, dutiyaṃ buddhacakkhuṃ, tatiyaṃ samantacakkhuṃ sādhetītipi veditabbaṃ. Tvaṃ mantānaṃ paṭiggahetāti imināssa sūrabhāvaṃ janeti.

385. Sopi tāya ācariyakathāya lakkhaṇesu vigatasammoho ekobhāsajāto viya buddhamante sampassamāno evaṃ, bhoti āha. Tassattho - yathā, bho, maṃ tvaṃ vadasi, evaṃ karissāmīti. Samannesīti gavesi, ekaṃ dveti vā gaṇayanto samānaya. Addasā khoti kathaṃ addasa? Buddhānañhi nisinnānaṃ vā nipannānaṃ vā koci lakkhaṇaṃ pariyesituṃ na sakkoti, ṭhitānaṃ pana caṅkamantānaṃ vā sakkoti. Tasmā lakkhaṇapariyesanatthaṃ āgataṃ disvā buddhā utṭhāyāsanaṃ tiṭṭhanti vā caṅkamaṃ vā adhiṭṭhanti. Iti lakkhaṇadassanānurūpe iriyāpathe vattamānassa addasa. Yebhuyyenāti pāyena, bahukāni addasa, appāni na addasāti attho. Tato yāni na addasa, tesāṃ dīpanatthaṃ vuttaṃ ṭhapetvā dveti. Kaṅkhatīti “aho vata passeyya”nti patthanaṃ uppādeti. Vicikicchati tato tato tāni vicinanto kicchati na sakkoti daṭṭhuṃ. Nādhimuccatīti tāya vicikicchāya sannitṭhānaṃ na gacchati. Na sampasīdatīti tato “paripuṇṇalakkhaṇo aya”nti bhagavati pasādaṃ nāpajjati. Kaṅkhāya vā dubbalā vimati vuttā, vicikicchāya majjhimā, anādhimuccanatāya balavatī, asampasādena tehi tīhi dhammehi cittassa kālussiyabhāvo. Kosohiteti vatthikosena paṭicchanne. Vatthaguyheti aṅgajāte. Bhagavato hi vāraṇasseva kosohitavatthaguyhaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ padumagabbhasamānaṃ, taṃ so vatthapaṭicchannattā, antomukhagatāya ca jivhāya pahūtabhāvaṃ asallakkhento tesu dvīsu lakkhaṇesu kaṅkhī ahosi vicikicchī.

Atha kho bhagavāti atha bhagavā cintesi - “sacāhaṃ imassa etāni dve lakkhaṇāni na dassessāmi, nikkaṅkho na bhavissati. Etassa kaṅkhāya sati ācariyopissa nikkaṅkho na bhavissati, atha maṃ dassanāya na āgamissati, anāgato dhammaṃ na sossati, dhammaṃ asuṇanto tīṇi sāmāññaphalāni na sacchikarissati. Etasmiṃ pana nikkaṅkhe ācariyopissa nikkaṅkho maṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā tīṇi sāmāññaphalāni sacchikarissati. Etadatthaṃyeva ca mayā pāramiyo pūritā. Dassessāmissa tāni lakkhaṇāni”ti.

Tathārūpaṃ iddhābhisaṅkhāramakāsi. Kathaṃrūpaṃ? Kimettha aññena vattabbaṃ? Vuttametaṃ nāgasenatthereneva milindarañña puṭṭhena -

Āha ca dukkaraṃ, bhante nāgasena, bhagavatā katanti. Kiṃ mahārājāti? Mahājanena hirikaraṇokāsaṃ brahmāyubrāhmaṇassa ca antevāsiuttarassa ca bāvariyaassa antevāsīnaṃ soḷasabrāhmaṇānañca selassa ca brāhmaṇassa antevāsīnaṃ tisatamāṇavānañca dassesi, bhanteti. Na, mahārāja, bhagavā guyhaṃ dasseti,

chāyaṃ bhagavā dasseti, iddhiyā abhisankharitvā nivāsananivattham
kāyabandhanabaddham cīvarapārutaṃ chāyārūpakamattaṃ dassesi mahārājāti.
Chāyaṃ diṭṭhe sati diṭṭhoyeva. Nanu, bhanteti? Tiṭṭhatetaṃ, mahārāja, hadayarūpaṃ
disvā bujghanakasatto bhavye, hadayamaṃsaṃ nīharitvā dasseyya
sammāsambuddhoti. Kallosi, bhante nāgasenāti.

Ninnāmetvāti nīharitvā. Anumasīti kathinasūciṃ viya katvā anumajji. Tathā karaṇena
cettha mudubhāvo, kaṇṇasotānumasanena dīghabhāvo, nāsikasotānumasanena
tanubhāvo, nalāṭacchādanena puthulabhāvo pakāsītōti veditabbo. Ubho
kaṇṇasotānītiādīsu cettha buddhānaṃ kaṇṇasotesu malaṃ vā jallikā vā natthi,
dhovitvā ṭhapitarajatapanaṇālikā viya honti, tathā nāsikasotesu, tānīpi hi
suparikammakatakañcanapanālikā viya ca maṇipanaṇālikā viya ca honti. Tasmā jivhaṃ
nīharitvā kathinasūciṃ viya katvā mukhapariyante upasaṃharanto
dakkhiṇakaṇṇasotaṃ pavesetvā tato nīharitvā vāmakaṇṇasotaṃ pavesesi, tato
nīharitvā dakkhiṇanāsikasotaṃ pavesetvā tato nīharitvā vāmanāsikasotaṃ pavesesi,
tato nīharitvā puthulabhāvaṃ dassento rattavalāhakena aḍḍhacandaṃ viya ca
suvaṇṇapattaṃ viya ca rattakambalapaṭalena vijjujotasadisāya jivhāya
kevalakappaṃ nalāṭamaṇḍalaṃ paṭicchādesi.

Yaṃnūnāhanti kasmā cintesi? Ahañhi mahāpurisalakkhaṇāni samannesitvā gato
“diṭṭhāni te, tāta, mahāpurisalakkhaṇāni”ti ācariyena pucchito “āma, ācariyā”ti
vattum sakkhissāmi. Sace pana maṃ “kiriyaṅkaraṇamassa kīdisa”nti pucchissati, taṃ
vattum na sakkhissāmi, na jānāmi vutte pana ācariyo kujjhissati “nanu tvaṃ mayā
sabbampetaṃ jānanatthāya pesito, kasmā ajānitvā āgatosi”ti, tasmā yaṃnūnāhanti
cintetvā anubandhi. Bhagavā nhānatthānaṃ mukhadhovanaṭṭhānaṃ
sarīrapaṭijagganaṭṭhānaṃ rājarājamahāmattādīnaṃ orodhehi saddhiṃ parivāretvā
nisinnaṭṭhānanti imāni cattāri ṭhānāni ṭhapetvā sesaṭṭhānesu antamaso
ekagandhakuṭiyampi okāsamakāsi.

Gacchante gacchante kāle - “ayaṃ kira brahmāyubrāhmaṇassa māṇavo uttaro nāma
‘buddho vā no vā’ti tathāgatassa buddhabhāvaṃ vīmaṃsanto carati,
buddhavīmaṃsako nāmāya”nti pākāṭo jāto. Yamhi yamhi ṭhāne buddhā vasanti,
pañca kiccāni katāneva honti, tāni heṭṭhā dassitāneva. Tattha pacchābhattaṃ
alaṅkatadhammāsane nisīditvā dantakhacitaṃ cittabījaniṃ gahetvā mahājanassa
dhammaṃ desente bhagavati uttaropi avidūre nisīdati. Dhammassavanapariyosāne
saddhā manussā svātanāya bhagavantaṃ nimantetvā māṇavampi upasaṅkamitvā
evaṃ vadanti - “tāta, amhehi bhagavā nimantito, tvampi bhagavatā saddhiṃ
āgantvā amhākaṃ gehe bhattaṃ gaṇheyyāsi”ti. Punadivase tathāgato
bhikkhusaṅghaparivuto gāmaṃ pavisati, uttaropi padavāre padavāre pariggaṇhanto
padānupadiko anubandhati. Kulagehaṃ pavitṭhakāle dakkhiṇodakaggahaṇaṃ ādiṃ
katvā sabbaṃ olokento nisīdati. Bhattakiccāvasāne tathāgatassa pattaṃ bhūmiyaṃ
ṭhapetvā nisinnakāle māṇavakassa pātarāsabhattaṃ sajjenti. So ekamante nisinnō
bhuñjitvā puna āgantvā satthu santike ṭhatvā bhattānumodanaṃ sutvā bhagavatā
saddhiṃyeva vihāraṃ gacchati.

Tattha bhagavā bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosānaṃ āgamento
gandhamaṇḍalamāle nisīdati. Bhikkhūhi bhattakiccaṃ katvā pattacīvaraṃ
paṭisāmetvā āgamma vanditvā kāle ārocite bhagavā gandhakuṭiṃ pavisati, māṇavopi
bhagavatā saddhiṃyeva gacchati. Bhagavā parivāretvā āgataṃ bhikkhusaṅghaṃ
gandhakuṭippamukhe ṭhito ovaditvā uyyojetvā gandhakuṭiṃ pavisati, māṇavopi

pavisati. Bhagavā khuddakamañce appamattakaṃ kālaṃ nisīdati, māṇavopi avidūre olokeno nisīdati. Bhagavā muhuttaṃ nisīditvā sīsokkamaṇaṃ dasseti, - “bho gotamassa vihāraṇā bhavissati”ti māṇavo gandhakuṭṭhāraṃ pidahanto nikkhamitvā ekamantaṃ nisīdati. Manussā purebhattaṃ dānaṃ datvā bhuttaṭṭarāsā samādinnauposathaṅgā suddhuttarāsāṅgā mālāgandhādihatthā dhammaṃ suṇissāmāti vihāraṃ āgacchanti, cakkavattino khandhāvāraṭṭhānaṃ viya hoti.

Bhagavā muhuttaṃ sīhaseyyaṃ kappetvā vuṭṭhāya pubbabhāgena paricchinditvā samāpattiṃ samāpajjati. Samāpattito vuṭṭhāya mahājanassa āgatabhāvaṃ ñatvā gandhakuṭṭho nikkhamma mahājanaparivuto gandhamanḍalamālaṃ gantvā paññattavarabuddhāsanagato parisāya dhammaṃ deseti. Māṇavopi avidūre nisīditvā - “kiṃ nu kho samaṇo gotamo gehassitavasena parisāṃ ussādentō vā apasādentō vā dhammaṃ deseti, udāhu no”ti akkharakkhamaṃ padaṃ padaṃ pariggaṇhāti. Bhagavā tathāvidhaṃ kathaṃ akathetvā kālaṃ ñatvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Māṇavo iminā niyāmena pariggaṇhanto satta māse ekato vicaritvā bhagavato kāyadvārādīsu aṇumattampi avakkhalitaṃ na addasa. Anacchariyañcetaṃ, yaṃ buddhabhūtaṃ manussabhūto māṇavo na passeyya, yassa bodhisattabhūtaṃ chabbassāni padhānabhūmiyaṃ amanussabhūto māro devaputto gehassitavitakkamattampi adisvā buddhabhūtaṃ ekasamvaccharaṃ anubandhitvā kiñci apassanto -

“Satta vassāni bhagavantaṃ, anubandhiṃ padāpadaṃ;
Otāraṃ nādhigacchissaṃ, sambuddhassa satīmato”ti. -

Ādigāthāyo vatvā pakkāmi. Tato māṇavo cintesi - “ahaṃ bhavantaṃ gotamaṃ satta māse anubandhamāno kiñci vajiṃ na passāmi. Sace paṇāhaṃ aññepi satta māse satta vā vassāni vassasataṃ vā vassasahassaṃ vā anubandheyyaṃ, nevassa vajiṃ passeyyaṃ. Ācariyo kho paṇassa me mahallako, yogakkhemaṃ nāma na sakkā jānituṃ. Samaṇassa gotamassa sabhāvaguṇeneva buddhabhāvaṃ vatvā mayhaṃ ācariyassa ārocessāmī”ti bhagavantaṃ āpucchitvā bhikkhusaṅghaṃ vanditvā nikkhami.

Ācariyassa santikañca pana gantvā - “kacci, tāta uttara, taṃ bhavantaṃ gotamaṃ tathāsantaṃ yeve saddo abbhuggato”ti pucchito, “ācariya, kiṃ vadesi? Cakkavālaṃ atisambādhaṃ, bhavaggaṃ atinīcaṃ, tassa hi, bho gotamassa ākāsaṃ viya apariyanto guṇagaṇo. Tathāsantaṃ yeve, bho, taṃ bhavantaṃ gotama”ntiādini vatvā yathādiṭṭhāni dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇāni paṭipāṭiyā ācikkhitvā kiriyasamācāraṃ ācikkhi. Tena vuttaṃ - “atha kho uttaro māṇavo...pe... ediso ca ediso ca bhavaṃ gotamo tato ca bhiyyo”ti.

386. Tattha suppatiṭṭhitapādoti yathā hi aññesaṃ bhūmiyaṃ pādaṃ ṭhapentānaṃ aggatālaṃ vā paṇhi vā passaṃ vā paṭhamaṃ phusati, vemajjhaṃ vā pana chiddaṃ hoti, ukkhipantānampi aggatalādīsu ekakoṭṭhāsova paṭhamaṃ uṭṭhahati, na evaṃ tassa. Tassa pana suvaṇṇapādukatalaṃ viya ekappahārenea sakalaṃ pādatalaṃ bhūmiṃ phusati, bhūmito uṭṭhahati. Tasmā “suppatiṭṭhitapādo kho pana so bhavaṃ gotamo”ti vadati.

Tatridaṃ bhagavato suppatiṭṭhitapādatāya - sacepi hi bhagavā anekasataporisaṃ naraṃ akkamissāmīti pādaṃ nīharati, tāvadeva ninnaṭṭhānaṃ vātapūritaṃ viya kammārabhataṃ unnamitvā pathavīsamaṃ hoti, unnataṭṭhānampi anto pavisati. Dūre akkamissāmīti abhinīharantassa sineruppaṃ mānōpi pabbato seditavettaṅkuro

viya namitvā pādasamīpaṃ āgacchati. Tathā hissa yamakapāṭihāriyaṃ katvā yugandharapabbataṃ akkamissāmīti pāde abhinīharato pabbato namitvā pādasamīpaṃ āgato, so taṃ akkamitvā dutiyapādena tāvatimsabhavanaṃ akkami. Na hi cakkalakkhaṇena patitṭhātabbatṭhānaṃ visamaṃ bhavituṃ sakkoti. Khāṇu vā kaṇḍako vā sakkharakathalā vā uccārapassāvo vā kheḷasiṅghāṇikādīni vā purimatarāva apagacchanti, tattha tattheva ca pathaviṃ pavisanti. Tathāgatassa hi sīlatejena paññātejena dhammatejena dasannaṃ pāramīnaṃ ānubhāvena ayaṃ mahāpathavī samā mudu pupphābhikiṇṇā hoti. Tatra tathāgato samaṃ pādaṃ nikkhipati, samaṃ uddharati, sabbāvantehi pādātalehi bhūmiṃ phusati.

Cakkānīti dvīsu pādesu dve cakkāni. Tesam arā ca nemi ca nābhi ca pāliyaṃ vuttāva. Sabbākārāparipūrānīti iminā pana ayaṃ viseso veditabbo -tesam kira cakkānaṃ pādātalassa majjhe nābhi dissati, nābhiparicchinā vaṭṭalekhā dissati, nābhimukhaparikkhepapaṭṭo dissati, panāḷimukhaṃ dissati, arā dissanti, aresu vaṭṭalekhā dissanti, nemī dissanti, nemimaṇikā dissanti. Idaṃ tāva pāliāgatameva.

Sambahulavāro pana anāgato, so evaṃ datṭhabbo -satti siri vaccho nandi sovattiko vaṭṭasako vaḍḍhamānaṃ macchayugalaṃ bhaddapīṭhaṃ aṅkusaṃ tomaro pāsādo toraṇaṃ setacchattaṃ khaggo tālavaṇṭaṃ morahatthako vāḷabījanī uṇḥisaṃ patto maṇi kusumadāmaṃ nīluppalaṃ rattuppalaṃ setuppalaṃ padumaṃ puṇḍarīkaṃ puṇṇaghaṭo puṇṇapāti samuddo cakkavāḷo himavā sineru candimasūriyā nakkhattāni cattāro mahādīpā dve parittadīpasahassāni, antamaso cakkavattirañño parisam upādāya sabbo cakkalakkhaṇasseva parivāro.

Āyatapaṇhīti dīghapaṇhi, paripuṇṇapaṇhīti attho. Yathā hi aññesaṃ aggapādo dīgho hoti, paṇhimatthake jaṅghā patitṭhāti, paṇhi tacchetvā ṭhapitā viya hoti, na evaṃ tathāgatassa. Tathāgatassa pana catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāsā aggapādo hoti, tatiye koṭṭhāse jaṅghā patitṭhāti, catutthe koṭṭhāse āraggena vaṭṭetvā ṭhapitā viya rattakambale geṇḍukasadisā paṇhi hoti.

Dīghaṅgulīti yathā aññesaṃ kāci aṅguli dīghā hoti, kāci rassā, na evaṃ tathāgatassa. Tathāgatassa pana makkaṭasseva dīghahatthapādaṅguliyo mūle thūlā anupubbena gantvā agge tanukā niyyāsātēlena madditvā vaṭṭitaharītālavaṭṭisadisā honti. Tena vuttaṃ “dīghaṅgulī”ti.

Mudutalunahatthapādōti sappimaṇḍe osādetvā ṭhapitaṃ satavāravihatakkappāsapaṭalaṃ viya mudū, jātamattakumārassa viya ca niccakālaṃ talunā ca hatthapādā assāti mudutalunahatthapādō.

Jālahatthapādōti na cammena paṭibaddhaaṅgulantaro. Ediso hi phaṇahatthako purisadosena upahato pabbajjampi na labhati. Tathāgatassa pana catasso hatthaṅguliyo pañcapi pādaṅguliyo ekappamāṇā honti, tāsam ekappamāṇattāya yavalakkhaṇaṃ aññamaññaṃ paṭivijjhivā tiṭṭhati. Athassa hatthapādā kusalena vaḍḍhakinā yojitajālavātapānasadisā honti. Tena vuttaṃ “jālahatthapādō”ti.

Uddhaṃ patitṭhitagopphakattā ussaṅkhā pādā assāti ussaṅkhaṇapādō. Aññesaṃhi piṭṭhipāde gopphakā honti. Tena tesam pādā āṇibaddhā viya thaddhā honti, na yathāsukhaṃ parivattanti, gacchantānaṃ pādātalāni na dissanti. Tathāgatassa pana abhiruhitvā upari gopphakā patitṭhahanti. Tenassa nābhito paṭṭhāya uparimakāyo

nāvāya ṭhapitasuvaṇṇapaṭimā viya niccalo hoti, adhokāyova iñjati. Sukhena pādā parivattanti. Puratopi pacchatopi ubhayapassesupi ṭhatvā passantānaṃ pādatalāni paññāyanti, na hatthīnaṃ viya pacchatoyeva.

Eṇijaṅghoti eṇimigasadisajaṅgho maṃsussadena paripuṇṇajaṅgho, na ekato baddhapiṇḍikamaṃso, samantato samasaṇṭhitena maṃsena parikkhattāhi suvaṭṭitāhi sālīgabbhasadisāhi jaṅghāhi samannāgatoti attho.

Anonamantoti anamanto. Etenassa akhujjaavāmanabhāvo dīpito. Avasesajanā hi khujjā vā honti vāmanā vā, khujjānaṃ uparimakāyo aparipuṇṇo hoti, vāmanānaṃ heṭṭhimakāyo. Te aparipuṇṇakāyattā na sakkonti anonamantā jaṇṇukāni parimajjitum. Tathāgato pana paripuṇṇaubhayakāyattā sakkoti.

Usabhavāraṇādīnaṃ viya suvaṇṇapadumakaṇṇikasadise kose ohitaṃ paṭicchannaṃ vatthaguyhaṃ assāti kosohitavattthaguyho. Vatthaguyhanti vatthena gūhitabbaṃ aṅgajātaṃ vuccati.

Suvaṇṇavanaṇṇoti jātihinḍulakena majjitvā dīpidāṭhāya ghaṃsitvā gerukaparikkammaṃ katvā ṭhapitaghanasuvaṇṇarūpakasadisoti attho. Etenassa ghanasiniddhasaṇhasarīrataṃ dassetvā chavivaṇṇadassanattham kañcanasannibhattacoti vuttaṃ, purimassa vā vevacanameva etaṃ.

Rajojallanti rajo vā malaṃ vā. Na upalimpatīti na laggati, padumapalāsato udakabindu viya vivaṭṭati. Hatthadhovanapādadhovanādīni pana utuggahaṇatthāya ceva dāyakānaṃ puññaphalatthāya ca buddhā karonti, vattasīsenāpi ca karontiyeva. Senāsanaṃ pavisantena hi bhikkhunā pāde dhovitvā pavisitabbanti vuttametaṃ.

Uddhaggaḷomoti āvaṭṭapariyosāne uddhaggāni hutvā mukhasobhaṃ ullokayamānāni viya ṭhitāni lomāni assāti uddhaggaḷomo.

Brahmujugattoti brahmā viya ujugatto, ujumeva uggatadīghasaṇṇīro. Yebhuyyena hi sattā khandhe kaṭiyaṃ jāṇūsūti tīsu ṭhānesu namanti. Te kaṭiyaṃ namantā pacchato namanti, itaresu dvīsu ṭhānesu purato. Dīghasaṇṇīrā paneke passavaṅkā honti, eke mukhaṃ unnāmetvā nakkhattāni gaṇayantā viya caranti, eke appamaṃsalohitā sūlasadisā honti, pavedhamānā gacchanti. Tathāgato pana ujumeva uggantvā dīghappamāṇo devanagare ussitasuvaṇṇatorānaṃ viya hoti.

Sattussadoti dve hatthapiṭṭhiyo dve pādapiṭṭhiyo dve aṃsakūṭāni khandhoti imesu sattasu ṭhānesu paripuṇṇamaṃsussado assāti sattussado. Aññesaṃ pana hatthapādapiṭṭhīsu nhārujālā paññāyanti, aṃsakūṭakhandhesu aṭṭhikoṭiyo, te manussapetā viya khāyanti, na tathāgato. Tathāgato pana sattasu ṭhānesu paripuṇṇamaṃsussadattā nigūḷhanhārujālehi hatthapiṭṭhādīhi vaṭṭetvā ṭhapitasuvaṇṇavanaṇṇālīṅgasadisena khandhena silārūpakaṃ viya cittakammarūpakaṃ viya ca khāyati.

Sīhassa pubbaddhaṃ viya kāyo assāti sīhapubbaddhakāyo. Sīhassa hi puratthimakāyova paripuṇṇo hoti, pacchimakāyo aparipuṇṇo. Tathāgatassa pana sīhassa pubbaddhakāyova sabbo kāyo paripuṇṇo. Sopi sīhasseva na tattha tattha vinatunnatādivasena dussaṇṭhitavisaṇṭhito, dīghayuttaṭhāne pana dīgho, rassakisathūlaanuvaṭṭitayuttaṭṭhānesu tathāvidhova hoti. Vuttañhetam -

“Manāpiye ca kho, bhikkhave, kammavipāke paccupaṭṭhite yehi aṅgehi dīghehi sobhati, tāni aṅgāni dīghāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi rassehi sobhati, tāni aṅgāni

rassāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi thūlehi sobhati, tāni aṅgāni thūlāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi kisehi sobhati, tāni aṅgāni kisāni saṇṭhahanti. Yehi aṅgehi vaṭṭehi sobhati, tāni aṅgāni vaṭṭāni saṇṭhahanti”ti.

Iti nānācittena puññacittena cittito dasahi pāramīhi sajjito tathāgatassa attabhāvo, tassa loke sabbasippino vā iddhimanto vā paṭirūpakampi kātuṃ na sakkonti.

Citantaraṃsoti antaraṃsaṃ vuccati dvinnāṃ koṭṭānamantaraṃ, taṃ citaṃ paripuṇṇamassāti citantaraṃso. Aññesañhi taṃ ṭhānaṃ ninnāṃ hoti, dve piṭṭhikoṭṭā pāṭiyekkaṃ paññāyanti. Tathāgatassa pana kaṭito paṭṭhāya maṃsapaṭalaṃ yāva khandhā uggamma samussitasuvaṇṇaphalakaṃ viya piṭṭhiṃ chādetvā patiṭṭhitāṃ.

Nigrodhapaṇḍaloti nigrodho viya paṇḍalo. Yathā paṇṇāsahatthatāya vā satahatthatāya vā samakkhandhasākho nigrodho dīghatopi vitthāratopi ekappamāṇova hoti, evaṃ kāyatopi byāmatopi ekappamāṇo. Yathā aññesaṃ kāyo vā dīgho hoti byāmo vā, na evaṃ visamappamāṇoti attho. Teneva “yāvatakvasa kāyo”tiādi vuttaṃ. Tattha yāvatako assāti yāvatakvasa.

Samavaṭṭakkhandhoti samavaṭṭitakkhandho. Yathā eke koṇcā viya bakā viya varāhā viya ca dīghagalā vaṅkagalā puthulagalā ca honti, kathanakāle sirājālaṃ paññāyati, mando saro nikkhamati, na evaṃ tassa. Tathāgatassa pana suvaṭṭitasuvaṇṇāliṅgasadiso khandho hoti, kathanakāle sirājālaṃ na paññāyati, meghassa viya gajjato saro mahā hoti.

Rasaggasaggīti ettha rasaṃ gasantīti rasaggasā, rasaharaṇīnametaṃ adhivacanaṃ, tā aggā assāti rasaggasaggī. Tathāgatassa hi satta rasaharaṇisahasāni uddhaggāni hutvā gīvāyameva paṭimukkāni. Tilaphalamattopi āhāro jivhagge ṭhapito sabbāṃ kāyaṃ anupharati, teneva mahāpadhānaṃ padahantassa ekataṇḍulādīhi kālāyayūsapasatenāpi kāyassa yāpanaṃ ahosi. Aññesaṃ pana tathā abhāvā na sakalakāyaṃ oḷā pharati, tena te bahvābādā honti. Idaṃ lakkhaṇaṃ appābādhatāsaṅkhātassa nissandaphalassa vasena pākaṭaṃ hoti.

Sīhasseva hanu assāti sīhahanu. Tattha sīhassa heṭṭhimahanumeva paripuṇṇaṃ hoti, na uparimaṃ. Tathāgatassa pana sīhassa heṭṭhimaṃ viya dvepi paripuṇṇāni dvādasiyaṃ pakkhassa candasadisāni honti.

Cattālīsadantotiādīsu uparimahanuke patiṭṭhitā vīsati, heṭṭhime vīsati cattālīsa dantā assāti cattālīsadanto. Aññesañhi paripuṇṇadantānampi dvattiṃsa dantā honti, tathāgatassa cattālīsaṃ.

Aññesañca keci dantā uccā keci nīcāti visamā honti, tathāgatassa pana ayapaṭṭachinnasaṅkhapaṭalaṃ viya samā.

Aññesaṃ kumbhīlānaṃ viya dantā virālā honti, macchamaṃsādīni khādantānaṃ dantantaraṃ pūratī. Tathāgatassa pana kanakalatāya samussāpitavajirapanti viya avirālā tulikāya dassitaparicchedā viya dantā honti.

Susukkadāṭhoti aññesañca pūtidantā utṭhahanti, tena kāci dāṭhā kālāpi vivaṇṇāpi honti. Tathāgato susukkadāṭho osadhitārakampi atikkamma virocāmānāya pabhāya samannāgatadāṭho, tena vuttaṃ “susukkadāṭho”ti.

Pahūtajivhoti aññesaṃ jivhā thūlāpi hoti kisāpi rassāpi thaddhāpi visamāpi, tathāgatassa pana mudu dīghā puthulā vaṇṇasampannā hoti. So taṃ lakkhaṇaṃ pariyesitum āgatānaṃ kaṅkhāvinodanattamaṃ mudukattā taṃ jivhaṃ kathinasūciṃ viya vaṭṭetvā ubho nāsikasotāni parāmasati, dīghattā ubho kaṇṇasotāni parāmasati, puthulattā kesantapariyosānaṃ kevalampi nalātaṃ paṭicchādeti. Evaṃ tassā mududīghaputhulabhāvaṃ pakāsento kaṅkhaṃ vinodeti. Evaṃ tilakkhaṇasampannaṃ jivhaṃ sandhāya “pahūtajivho”ti vuttaṃ.

Brahmassaroti aññe chinnassarāpi bhinnassarāpi kākassarāpi honti, tathāgato pana mahābrahmuno sarasadisena sarena samannāgato. Mahābrahmuno hi pittasemhehi apalibuddhattā saro visuddho hoti. Tathāgatenāpi katakammaṃ vatthum sodheti, vatthussa suddhattā nābhito paṭṭhāya samuṭṭhahanto saro visuddho aṭṭhaṅgasamannāgatova samuṭṭhāti. Karaviko viya bhaṇatīti karavikabhāṇī, mattakaravikarutamañjughosoti attho.

Tatridaṃ karavikarutassa mañjutāya - karavikasakuṇe kira madhurarasaṃ ambapakkaṃ mukhatuṇḍakena paharitvā paggharitaṃ rasaṃ sāyitvā pakkhena tālaṃ datvā vikūjamāne catuppadādīni mattāni viya laḍḍitum ārabhanti. Gocarappasutāpi catuppadā mukhagatānīpi tiṇāni chaḍḍetvā taṃ saddaṃ suṇanti, vālamigā khuddakamige anubandhamānā ukkhittapādaṃ anukkhīpitvāva tiṭṭhanti, anubaddhamigāpi maraṇabhayaṃ hitvāpi tiṭṭhanti, ākāse pakkhandapakkhinopi pakkhe pasāretvā tiṭṭhanti, udaye macchāpi kaṇṇapaṭalaṃ apphoṭentā taṃ saddaṃ suṇamānāva tiṭṭhanti. Evaṃ mañjurutā karavikā.

Asandhimittāpi dhammāsokassa devī - “atthi nu kho, bhante, buddhasaddena sadiso kassaci saddo”ti saṅghaṃ pucchi. Atthi karavikasakuṇassāti. Kuhiṃ, bhante, sakuṇāti? Himavanteti. Sā rājānaṃ āha, - “deva, karavikasakuṇaṃ daṭṭhukāmā”ti. Rājā “imasmiṃ pañjare nisīditvā karaviko āgacchatū”ti suvaṇṇapañjaraṃ vissajjesi. Pañjaro gantvā ekassa karavikassa purato aṭṭhāsi. So “rājānāya āgato pañjaro, na sakkā agantu”nti tattha nisīdi. Pañjaro āgantvā rañño puratova aṭṭhāsi. Karavikaṃ saddaṃ kārāpetum na sakkonti. Atha rājā “kathaṃ bhaṇe ime saddaṃ karontī”ti āha? Nātake disvā devāti. Atha naṃ rājā ādāsehi parikkhipāpesi. So attanova chāyaṃ disvā “ñātakā me āgatā”ti maññaṃ māno pakkhena tālaṃ datvā mañjussarena mañivaṃsaṃ dhamamāno viya viravi. Sakalanagare manussā mattā viya laḍḍimsu. Asandhimittā cintesi - “imassa tāva tiracchānassa evaṃ madhuro saddo, kīdiso nu kho sabbaññutaññānasirippattassa bhagavato ahoṣī”ti pītiṃ uppādetvā taṃ pītiṃ avijahitvā sattahi jaṅghasatehi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Evaṃ madhuro karavikasaddo. Tato satabhāgena saṇṇasabhaṇa ca madhurataro tathāgatassa saddo, loke pana karavikato aññassa madhurarassa abhāvato “karavikabhāṇī”ti vuttaṃ.

Abhinīlanettoti na sakalanīlanettova, nīlayuttaṭṭhāne panassa umāpupphasadisena ativisuddhena nīlavaṇṇena samannāgatāni akkhīni honti. Pītayuttaṭṭhāne kaṇikārapupphasadisena pītavaṇṇena, lohītayuttaṭṭhāne bandhujīvākapupphasadisena lohītavaṇṇena, setayuttaṭṭhāne osadhitārakasadisena setavaṇṇena, kālayuttaṭṭhāne addāriṭṭhakasadisena kālavaṇṇena samannāgatāni suvaṇṇavimāne ugghāṭitamaṇisīhapañjarasadisāni khāyanti.

Gopakhumoti ettha pakhumanti sakalaṃ cakkhubhaṇḍaṃ adhippetam. Taṃ kālāvacchakassa bahaladhātukaṃ hoti, rattavacchakassa vippasannaṃ, taṃmuhuttajātarattavacchasadisacakkhubhaṇḍoti attho. Aññesañhi akkhibhaṇḍā aparipuṇṇā honti, hatthimūsikakākādīnaṃ akkhisadisehi viniggatehi gambhīrehipi akkhīhi samannāgatā honti. Tathāgatassa pana dhovivā majjitvā t̐hapitamaṇigulikā viya mudusiniddhanīlasukhumapakhumācitāni akkhīni.

Uṇṇāti uṇṇalomaṃ. Bhamukantareti dvinnaṃ bhamukānaṃ vemajjhe nāsikamatthakeyeva jātā. Uggantvā pana nalāṭamajjhajātā. Odātāti parisuddhā osadhitārakavaṇṇā. Mudūti sappimaṇḍe osādetvā t̐hapitasatavāravihatakapāsapaṭalasadisā. Tūlasannibhāti simbalitūlalātātūlasamānā, ayamassā odātātāya upamā. Sā panesā koṭiyaṃ gahetvā ākaḍḍhiyamānā upaḍḍhabāhuppamānā hoti, vissat̐thā dakkhiṇāvattavasena āvat̐titvā uddhaggā hutvā santiṭṭhati, suvaṇṇaphalakamajjhe t̐hapitarajatapupphulakā viya suvaṇṇaghaṭato nikkhamamānā khīradhārā viya aruṇappabhārañjite gamanatale osadhitārakā viya ca atimanoharāya siriyā virocati.

Uṇhīsāsīsoti idaṃ paripuṇṇanalāṭatañceva paripuṇṇasīsatañcāti dve atthavase paṭicca vuttaṃ. Tathāgatassa hi dakkhiṇakapaṇḍulikatō paṭṭhāya maṃsapaṭalaṃ ut̐thahitvā sakalaṃ nalāṭaṃ chādayamānaṃ pūrayamānaṃ gantvā vāmakaṇḍulikāya patit̐thitaṃ, rañño baddhauṇhīsapaṭṭo viya virocati. Pacchimabhavikabodhisattānaṃ kira imaṃ lakkhaṇaṃ viditvā rājūnaṃ uṇhīsapaṭṭaṃ akaṃsu, ayaṃ tāva eko attho. Aññe pana janā aparipuṇṇasīsā honti, keci kappasīsā, keci phalasīsā, keci at̐thisīsā, keci tumbasīsā, keci pabbhārasīsā. Tathāgatassa pana āraggena vat̐tetvā t̐hapitaṃ viya suparipuṇṇaṃ udakapupphulasadisam sīsaṃ hoti. Tattha purimanayena uṇhīsavethitasīso viyāti uṇhīsāsīso. Dutīyanayena uṇhīsaṃ viya sabbattha parimaṇḍalasīsoti uṇhīsāsīso.

Imāni pana mahāpurisalakkhaṇāni kammaṃ kammasarikkhakaṃ lakkhaṇaṃ lakkhaṇānisamsanti ime cattāro koṭṭhāse ekekasmim lakkhaṇe dassetvā kathitāni sukathitāni honti. Tasmā bhagavatā lakkhaṇasutte vuttāni imāni kammādīni dassetvā kathetabbāni. Suttavasena vinicchitūṃ asakkontena sumaṅgalavilāsiniyā dīghanikāyat̐thakathāya tasseva suttassa vaṇṇanāya vuttanayena gahetabbāni.

Imehi kho, bho, so bhavaṃ gotamoti, bho ācariya, imehi dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇehi so bhavaṃ gotamo samannāgato devanagare samussitaratanaviccitaṃ suvaṇṇatoraṇaṃ viya yojanasatubbedho sabbapāliphullo pāricchattako viya selantaramhi supupphitasālarukkho viya tārāgaṇapaṭimaṇḍitagaganatalamiva ca attano sirivibhavena lokaṃ ālokaṃ kurumāno viya caratīti imatthampi dīpetvā kiriyācāraṃ ācikkhitūṃ gacchanto kho panātiādīmāha.

387. Dakkhiṇenāti buddhānañhi t̐hatvā vā nisīditvā vā nipajjitvā vā gamanaṃ abhinīharantānaṃ dakkhiṇapādova purato hoti. Satatapāṭihāriyaṃ kiretaṃ. Nātidūre pādaṃ uddharatīti taṃ dakkhiṇapādaṃ na atidūre t̐hapessāmīti uddharati. Atidūrañhi abhihariyamāne dakkhiṇapādena vāmapādo ākaḍḍhiyamāno gaccheyya, dakkhiṇapādopi dūraṃ gantūṃ na sakkuṇeyya, āsanneyeva patiṭṭhaheyya, evaṃ sati padavicchedo nāma hoti. Dakkhiṇapāde pana pamāṇeneva uddhate vāmapādopi

pamāṇeneva uddhariyati, pamāṇena uddhato patitṭhahantopi pamāṇeyeva patitṭhāti. Evamanena tathāgatassa dakkhiṇapādakiccaṃ vāmapādena niyamitaṃ, vāmapādakiccaṃ dakkhiṇapādena niyamitanti veditabbaṃ.

Nātisīghanti divā vihārabhattatthāya gacchanto bhikkhu viya na atisīghaṃ gacchati. Nātisaṇikanti yathā pacchato āgacchanto okāsaṃ na labhati, evaṃ na atisaṇikaṃ gacchati. Adduvena adduvanti jaṇṇukena jaṇṇukaṃ, na satthiṃ unnāmetīti gambhīre udake gacchanto viya na ūruṃ unnāmeti. Na onāmetīti rukkhasākhāchedanadaṇḍaṅkusapādo viya na pacchato osakkāpeti. Na sannāmetīti obaddhānābaddhaṭṭhānehi pādaṃ koṭṭento viya na thaddhaṃ karoti. Na vināmetīti yantarūpakaṃ kīlāpento viya na ito cito ca cāleti. Adharaḱāyovāti heṭṭhimakāyova iñjati, uparimakāyo nāvāya ṭhapitasuvaṇṇapaṭimā viya niccalo hoti. Dūre ṭhatvā olokeno hi buddhānaṃ ṭhitabhāvaṃ vā gamanabhāvaṃ vā na jānāti. Kāyabalenāti bāhā khipanto sarīrato sedehi muccantehi na kāyabalena gacchati. Sabbakāyenevāti gīvaṃ aparivattetvā rāhulovāde vuttanāgāpalokitavaseneva apaloketi.

Na uddhantiādīsu nakkhattāni gaṇento viya na uddhaṃ ulloketi, naṭṭhaṃ kākaṇikaṃ vā māsakaṃ vā pariyesanto viya na adho oloketi, na hatthiassādayo passanto viya ito cito ca vipekkhamāno gacchati. Yugamattanti navavidatthimatte cakkhūni ṭhapetvā gacchanto yugamattaṃ pekkhati nāma, bhagavāpi yuge yutto sudantaājāṇīyo viya ettakaṃ passanto gacchati. Tato cassa uttarīti yugamattato paraṃ na passatīti na vattabbo. Na hi kuṭṭhaṃ vā kavāṭhaṃ vā gaccho vā latā vā āvaritum sakkoti, atha khvassa anāvaraṇaṇḍassa anekāni cakkavālasahassāni ekaṅgaṇāneva honti. Antaragharanti heṭṭhā mahāsakuludāyisutte indakhīlato paṭṭhāya antaragharaṃ, idha gharaummārato paṭṭhāya veditabbaṃ. Na kāyantiādi pakatiiriyapatheneva pavisaṭīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Daliddamanussānaṃ nīcagharakaṃ pavisantepi hi tathāgate chadanaṃ vā uggacchati, pathavī vā ogacchati, bhagavā pana pakatigamaneneva gacchati. Nātidūreti atidūre parivattantena hi ekaṃ dve padavāre piṭṭhibhāgena gantvā nisīditabbaṃ hoti. Nāccāsanneti accāsanne parivattantena ekaṃ dve padavāre purato gantvā nisīditabbaṃ hoti. Tasmā yasmiṃ padavāre ṭhitena purato vā pacchato vā agantvā nisīditabbaṃ hoti, tattha parivattati.

Pāṇināti kaṭivātābādhiko viya na āsanaṃ hatthehi gahetvā nisīdati. Pakkhipatīti yo kiñci kammaṃ katvā kīlanto ṭhitakova patati, yopi orimaṃ aṅgaṃ nissāya nisinno ghaṃsanto yāva pārimaṅgā gacchati, pārimaṅgaṃ vā nissāya nisinno tatheva yāva orimaṅgā āgacchati, sabbo so āsane kāyaṃ pakkhipati nāma. Bhagavā pana evaṃ akatvā āsanassa majjhe olambakaṃ dhārento viya tūlapicuṃ ṭhapento viya saṇikaṃ nisīdati. Hatthakukkuccanti pattamukhavaṭṭiyaṃ udakabinduṭhapanāṃ makkhikabījaniyā paṇṇacchedanaphālanādi hatthena asaṃyatakaraṇaṃ. Pādakukkuccanti pādena bhūmighaṃsanādi asaṃyatakaraṇaṃ.

Na chambhatīti na bhāyati. Na kampaṭīti na osīdati. Na vedhatīti na calati. Na paritassatīti bhayaparitassanāyapi taṇhāparitassanāyapi na paritassati. Ekacco hi dhammakathādīnaṃ atthāya āgantvā manussesu vanditvā ṭhitesu “sakkhissāmi nu kho tesāṃ cittaṃ gaṇhanto dhammaṃ vā kathetum, pañhaṃ vā pucchito vissajjetum, bhattānumodanaṃ vā kātu”nti bhayaparitassanāya paritassati. Ekacco “manāpā nu kho me yāgu āgacchissati, manāpaṃ antarakhajjaka”nti vā taṇhāparitassanāya paritassati. Tadubhayampi tassa natthīti na paritassati. Vivekāvaṭṭoti viveke nibbāne āvaṭṭamānaso hutvā. Vivekavattotipi pāṭho, vivekavattayutto hutvāti attho. Vivekavattaṃ nāma katabhattakiccassa bhikkhuno

divāvihāre samathavipassanāvasena mūlakammaṭṭhānaṃ gahetvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdanaṃ. Evaṃ nisinnassa hi iriyāpatho upasanto hoti.

Na pattaṃ unnāmetītiādīsu ekacco pattamukhavatṭhiyā udakadānaṃ āharanto viya pattaṃ unnāmeti, eko pādapiṭṭhiyaṃ ṭhapento viya onāmeti, eko baddhaṃ katvā gaṇhāti, eko ito cito ca phandāpeti, evaṃ akatvā ubhohi hatthehi gahetvā īsakaṃ nāmetvā udakaṃ paṭiggaṇhātīti attho. Na samparivattakanti parivattetvā paṭhamameva pattapiṭṭhiṃ na dhovati. Nātidūreti yathā nisinnāsanato dūre patati, na evaṃ chaḍḍeti. Nāccāsanneti pādamūleyeva na chaḍḍeti. Vicchaḍḍayamānoti vikiranto, yathā paṭiggāhako temati, na evaṃ chaḍḍeti.

Nātithokanti yathā ekacco pāpiccho appicchatam dassento muṭṭhimattameva gaṇhāti, na evaṃ. Atibahunti yāpanamattato atirekaṃ. Byañjanaṃ mattāyāti byañjanassa mattā nāma odanato catuttho bhāgo. Ekacco hi bhatte manāpe bhattaṃ bahuṃ gaṇhāti, byañjane manāpe byañjanaṃ bahuṃ. Satthā pana tathā na gaṇhāti. Na ca byañjanenāti amanāpañhi byañjanaṃ ṭhapetvā bhattameva bhuñjanto, bhattaṃ vā ṭhapetvā byañjanameva khādanto byañjanena ālopaṃ atināmeti nāma. Satthā ekantarikaṃ byañjanaṃ gaṇhāti, bhattampi byañjanampi ekatova niṭṭhanti. Dvattikkhattunti tathāgatassa hi puthujivhāya dantānaṃ upanītabhojanaṃ dvattikkhattuṃ dantehi phuṭṭhamattameva saṇhakaraṇīyapiṭṭhavilepanaṃ viya hoti, tasmā evamāha. Na mukhe avasiṭṭhāti pokkharapatte patitaudakabindu viya vinivattitvā paragalameva yāti, tasmā avasiṭṭhā na hoti. Rasapaṭisaṃvedīti madhuratittakadukādirasaṃ jānāti. Buddhānañhi antamaso pānīyepi dibbojā pakkhittāva hoti, tena nesaṃ sabbattheva raso pākaṭo hoti, rasagedho pana natthi.

Aṭṭhaṅgasamannāgatanti “neva davāyā”ti vuttehi aṭṭhahi aṅgehi samannāgataṃ. Visuddhimagge panassa vinicchayo āgatoti sabbāsavasutte vuttametaṃ. Hatthesu dhotesūti satthā kiṃ karoti? Paṭhamam pattaṃ gahaṇaṭṭhānaṃ dhovati. Tattha pattaṃ gahetvā sukhumajālahatthaṃ pesetvā dve vāre sañcāreti. Ettāvatā pokkharapatte patitaudakaṃ viya vinivattitvā gacchati. Na ca anattikoti yathā ekacco pattaṃ ādhāraṃ ṭhapetvā patte udakaṃ na puñchati, raje patante ajjuhekkhati, na evaṃ karoti. Na ca ativelānurakkhīti yathā ekacco pamāṇātikantaṃ ārakkaṃ ṭhapeti, bhuñjitvā vā patte udakaṃ puñchitvā cīvarabhogantaraṃ pavesetvā pattaṃ udarena akkamitvā gaṇhāti, na evaṃ karoti.

Na ca anumodanassāti yo hi bhuttamattova dārakesu bhattatthāya rodantesu chātajjhatesu manussesu bhuñjitvā anāgatesveva anumodanaṃ ārabhati, tato sabbakammāni chaḍḍetvā ekacce āgacchanti, ekacce anāgatāva honti, ayaṃ kālaṃ atināmeti. Yopi manussesu āgantvā anumodanatthāya vanditvā nisinnesu anumodanaṃ akatvāva “kathaṃ tissa, kathaṃ phussa, kathaṃ sumana, kathaṃ tisse, kathaṃ phusse, kathaṃ sumane, kaccittha arogā, sassaṃ sampanna”ntiādīṃ pāṭiyekkaṃ kathaṃ samuṭṭhāpeti, ayaṃ anumodanassa kālaṃ atināmeti, manussānaṃ pana okāsaṃ ñatvā āyācitakāle karonto nātināmeti nāma, satthā tathā karoti.

Na taṃ bhattanti kiṃ bhattaṃ nāmetam uttaṇḍulaṃ atikilinnantiādīni vatvā na garahati. Na aññaṃ bhattanti svātanāya vā punadivasāya vā bhattaṃ uppādessāmīti hi anumodanaṃ karonto aññaṃ bhattaṃ paṭikaṅkhati. Yo vā - “yāva mātugāmānaṃ bhattaṃ paccati, tāva anumodanaṃ karissāmi, atha me anumodanāvasāne attano pakkabhattatopi thokaṃ dassantī”ti anumodanaṃ vaḍḍheti, ayampi paṭikaṅkhati

nāma. Satthā na evaṃ karoti. Na ca muccitukāmoti ekacco hi paṭisaṃmuñcitvā gacchati, vegena anubandhitabbo hoti. Satthā pana na evaṃ gacchati, parisāya majjhe ṭhitova gacchati. Accukkaṭṭhanti yo hi yāva hanukaṭṭhito ukkhipitvā pārupati, tassa accukkaṭṭhaṃ nāma hoti. Yo yāva gopphakā otāretvāva pārupati, tassa accukkaṭṭhaṃ hoti. Yopi ubhato ukkhipitvā udaraṃ vivaritvā yāti, tassapi accukkaṭṭhaṃ hoti. Yo ekaṃsaṃ katvā thanaṃ vivaritvā yāti, tassapi accukkaṭṭhaṃ. Satthā taṃ sabbhaṃ na karoti.

Allīnanti yathā aññesaṃ sedena tintaṃ allīyati, na evaṃ satthu. Apakaṭṭhanti khalisāṭako viya kāyato muccitvāpi na tiṭṭhati. Vātoti verambhavātopi utṭhahitvā cāletuṃ na sakkoti. Pādamaṇḍanānuyoganti iṭṭhakāya ghaṃsanādīhi pādasobhānuyogaṃ. Pakkhāletvāti pādeneva pādaṃ dhovitvā. So neva attabyābādhāyātiādīni na pubbenivāsacetopariyaññānaṃ atthitāya vadati, iriyāpathasantataṃ pana disvā anumānena vadati. Dhammanti pariyattidhammaṃ. Na ussādetīti kiṃ mahāraṭṭhika, kiṃ mahākuṭumbikātiādīni vatvā gehassitavasena na ussādeti. Na apasādetīti “kiṃ, upāsaka, kathaṃ te vihāramaggo ñāto? Kiṃ bhayena nāgacchasi? Na hi bhikkhū kiñci acchinditvā gaṇhanti, mā bhāyī”ti vā “kiṃ tuyhaṃ evaṃ macchariyajīvitāṃ nāmā”ti vā ādīni vatvā gehassitapemena na apasādeti.

Vissaṭṭhoti siniddho apalibuddho. Viññeyyoti viññāpanīyo pākaṭo, vissatṭhattāyeva cesa viññeyyo hoti. Mañjūti madhuro. Savanīyoti sotasukho, madhurattāyeva cesa savanīyo hoti. Bindūti sampiṇḍito. Avisārīti avisaṭo, binduttāyeva cesa avisārī hoti. Gambhīroti gambhīrasamuṭṭhito. Ninnādīti ninnādavā, gambhīrattāyeva cesa ninnādī hoti. Yathāparisanti cakkavālapariyantampi ekābaddhapaṇisaṃ viññāpeti. Bahiddhāti aṅgulimattampi parisato bahiddhā na gacchati. Tasmā? So evarūpo madhurassaro akāraṇā mā nassīti. Iti bhagavato ghoso parisāya matthakeneva carati.

Avalokayamānāti siraṃsiṃ añjalim ṭhapetvā bhagavantaṃ olokentāva paccosakkitvā dassanavijahanaṭṭhāne vanditvā gacchanti. Avijahitattāti yo hi kathaṃ sutvā vuṭṭhito aññaṃ diṭṭhasutādikaṃ kathaṃ kathento gacchati, esa sabhāvena vijahati nāma. Yo pana sutadhammakathāya vaṇṇaṃ kathentova gacchati, ayaṃ na vijahati nāma, evaṃ avijahantabhāvena pakkamanti. Gacchantanti rajjuyantavasena ratanasattubbedhaṃ suvaṇṇagghikaṃ viya gacchantāṃ. Addasāma ṭhitanti samussitakañcanapabbataṃ viya ṭhitaṃ addasāma. Tato ca bhiyyoti vitthāretvā guṇe kathetuṃ asakko avasese guṇe saṃkhipitvā kalāpaṃ viya suttakabaddhaṃ viya ca katvā vissajento evamāha. Ayamettha adhippāyo - mayā kathitaguṇehi akathitāva bahutarā. Mahāpathavimāhāsamuddādayo viya hi tassa bhoto anantā appameyyā guṇā ākāsamiva vitthāritāti.

390. Appaṭisaṃviditoti aviññātaāgamano. Pabbajite upasaṅkamantena hi cīvaraparikkammādisamaye vā ekaṃ nivāsetvā sarīrabhañjanasamaye vā upasaṅkamitvā tatova paṭinivattitabbhaṃ hoti, paṭisanthāramattampi na jāyati. Puretaraṃ pana okāse kārite divāṭṭhānaṃ sammajjitvā cīvaraṃ pārupitvā bhikkhu vivitte ṭhāne nisīdati, taṃ āgantvā passantā dassanenapi pasīdanti, paṭisanthāro jāyati, pañhabyākaraṇaṃ vā dhammakathā vā labbhati. Tasmā paṇḍitā okāsaṃ kārenti. So ca nesaṃ aññataro, tenassa etadahosi. Jiṇṇo vuḍḍhoti attano uggatabhāvaṃ akathetvā kasmā evamāha? Buddhā nāma anuddayasampannā honti, mahallakabhāvaṃ ñatvā sīghaṃ okāsaṃ karissatīti evamāha.

391. Oramiya okāsamakāsīti vegena utṭhāya dvidhā bhijjitvā okāsamakāsi.

Ye meti ye mayā. Nārīsamānasavhayāti nārīsamānanāmaṃ itthiliṅgaṃ, tena avhātabbāti nārīsamānasavhayā, itthiliṅgena vattabbāti vohārakusalatāya evaṃ vadati. Pahūtajivhoti puthulajivho. Ninnāmayetanti nīhara etaṃ.

393. Kevalīti sakalaguṇasampanno.

394. Paccabhāsīti ekappahārena pucchite atṭha pañhe byākaronto patiabhāsi. Yo vedīti yo vidati jānāti, yassa pubbenivāso pākaṭo. Saggāpāyañca passatīti dibbacakkhuññaṃ kathitaṃ. Jātikkhayaṃ pattoti arahattaṃ patto. Abhiññā vositoti taṃ arahattaṃ abhijānitvā vosito vosānappatto. Munīti arahattaññaṃ moneyyena samannāgato.

Visuddhanti paṇḍaraṃ. Muttaṃ rāgehīti kilesarāgehi muttaṃ. Pahīnajātīmaraṇoti jātikkhayaappattattā pahīnajātiko, jātipahāneneva pahīnamaraṇo. Brahmācariyassa kevalīti yaṃ brahmācariyassa kevalī sakalabhāvo, tena samannāgato, sakalacatumaggabrahmācariyavāsoti attho. Pāragū sabbadhammānanti sabbesaṃ lokiyalokuttaradhammānaṃ abhiññāya pāraṃ gato, sabbadhamme abhijānitvā tṭhoti attho. Pāragūti vā ettāvatā pariññāpāragū pañcannaṃ khandhānaṃ, pahānapāragū sabbakilesānaṃ, bhāvanāpāragū catunnaṃ maggānaṃ, sacchikiriyāpāragū nirodhassa, samāpattipāragū sabbasamāpattīnanti ayamattho vutto. Puna sabbadhammānanti iminā abhiññāpāragū vuttoti. Buddhō tādī pavuccatīti tādiso chahi ākārehi pāraṃ gato sabbākārena catunnaṃ saccānaṃ buddhattā buddhoti pavuccatīti.

Kim pana ettāvatā sabbe pañhā vissajjitā hontīti? Āma vissajjitā, cittaṃ visuddhaṃ jānāti, muttaṃ rāgehīti iminā tāva bāhitapāpattā brāhmaṇoti paṭhamapañho vissajjito hoti. Pāragūti iminā vedehi gatattā vedagūti dutiyapañho vissajjito hoti. Pubbenivāsantiādīhi imāsaṃ tissannaṃ vijjānaṃ atthitāya tevijjoti tatiyapañho vissajjito hoti. Muttaṃ rāgehi sabbasoti imināva nissaṭṭattā pāpadhammānaṃ sottiyo catutthapañho vissajjito hoti. Jātikkhayaṃ pattoti iminā pana arahattasseva vuttattā pañcamapañho vissajjito hoti. Vositoti ca brahmācariyassa kevalīti ca imehi chaṭṭhapañho vissajjito hoti. Abhiññā vosito munīti iminā sattamapañho vissajjito hoti. Pāragū sabbadhammānaṃ, buddho tādī pavuccatīti iminā atṭhamapañho vissajjito hoti.

395. Dānakathantiādīni heṭṭhā sutte vitthāritāneva. Paccapādīti paṭipajji. Dhammassānudhammanti imasmiṃ sutte dhammo nāma arahattamaggo, anudhammo nāma heṭṭhimā tayo maggā tīhi ca sāmāññaphalāni, tāni paṭipāṭiyā paṭilabhīti attho. Na ca maṃ dhammādhikaraṇaṃ vihesesīti mañca dhammakāraṇā na kilamesi, na punappunaṃ kathāpesīti vuttaṃ hoti. Sesaṃ sabbattha uttānameva. Tattha parinibbāyīti pana padena desanāya arahatteneva kūṭaṃ gahitanti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Brahmāyusuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Selasuttavaṇṇanā

396. Evaṃ me sutanti selasuttaṃ. Tattha aṅguttarāpesūtiādī potaliyasutte vitthāritameva. Aḍḍhatejasehīti aḍḍhena tejasehi, dvādasahi satehi paññāsāya ca bhikkhūhi saddhinti vuttaṃ hoti. Te pana sāvakasannipāte sannipatitā bhikkhūyeva sabbe ehibhikkhupabbajjāya pabbajitā khīṇāsavā. Keniyoti tassa nāmaṃ, jaṭiloti

tāpaso. So kira brāhmaṇamahāsālo, dhanarakkhaṇatthāya pana tāpasapabbajjaṃ samādāya rañño paṇṇākāraṃ datvā bhūmibhāgaṃ gahetvā tattha assamaṃ kāretvā vasati pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ payojetvā kulasahassassa nissayo hutvā, assamepi cassa eko tālarukkho divase divase ekaṃ sovaṇṇamayaṃ tālaphalaṃ muñcatīti vadanti. So divā kāsāyāni dhāreti, jaṭā ca bandhati, rattiṃ kāmasampattiṃ anubhavati. Dhammiyā kathāyāti pānakānisamsapaṭisaṃyuttāya dhammiyā kathāya. Ayañhi keṇiyo tucchahattho bhagavato dassanāya gantum lajjāyamāno - “vikālabhojanā viratānampi pānakaṃ kappatī”ti cintetvā susaṅkhatabadarapānaṃ pañcahi kājasatehi gāhāpetvā agamāsi. Evaṃ gatabhāvo cassa - “atha kho keṇiyassa jaṭilassa etadahosi kiṃ nu kho ahaṃ samaṇassa gotamassa harāpeyya”nti bhesajjakkhandhake pālīaruḷhoyeva.

Dutiyampi kho bhagavāti kasmā punappunaṃ paṭikkhipi? Titthiyānaṃ paṭikkhepapasannatāya, akāraṇametaṃ, natthi buddhānaṃ paccayahetu evarūpaṃ kohaṇṇaṃ. Ayaṃ pana aḍḍhatelāsāni bhikkhusatāni disvā ettakānaṃyeva bhikkhaṃ paṭiyādessati, sveva selo tīhi purisasatehi saddhiṃ pabbajissati. Ayuttaṃ kho pana navake aññato pesetvā imeheva saddhiṃ gantum, ime vā aññato pesetvā navakehi saddhiṃ gantum. Athāpi sabbe gahetvā gamissāmi, bhikkhāhāro nappahossati. Tato bhikkhūsu piṇḍāya carantesu manussā ujjhāyissanti - “cirassāpi keṇiyo samaṇaṃ gotamaṃ nimantetvā yāpanamattaṃ dātum nāsakkhī”ti, sayampi vippaṭisārī bhavissati. Paṭikkhepe pana kate “samaṇo gotamo punappunaṃ ‘tvañca brāhmaṇesu abhippasanno’ti brāhmaṇānaṃ nāmaṃ gaṇhātī”ti cintetvā brāhmaṇepi nimantetukāmo bhavissati, tato brāhmaṇe pāṭiyekkaṃ nimantessati, te tena nimantitā bhikkhū hutvā bhuñjissanti. Evamassa saddhā anurakkhitā bhavissatīti punappunaṃ paṭikkhipi. Kiñcāpi kho, bhoti iminā idaṃ dīpeti, - “bho gotama, kiṃ jātaṃ yadi ahaṃ brāhmaṇesu abhippasanno, adhivāsetu bhavaṃ gotamo, ahaṃ brāhmaṇānampi dātum sakkomi tumhākampī”ti.

Kāyaveyyāvaṭikanti kāyaveyyāvaccamaṃ. Maṇḍalamālanti dussamaṇḍapaṃ.

397. Āvāhoti kaññāgahaṇaṃ. Vivāhoti kaññādānaṃ. So me nimantitoti so mayā nimantito. Atha brāhmaṇo paripakkopanissayattā buddhasaddaṃ sutvāva amatenevābhisitto pasādaṃ āvikaronto buddhoti, bho keṇiya, vadesīti āha. Keṇiyo yathābhūtaṃ ācikkhanto buddhoti, bho sela, vadāmīti āha. Tato naṃ punapi daḷhīkaraṇatthaṃ pucchi, itaropi tatheva ārocesi.

398. Athassa kappasatasahashehi buddhasaddasseva dullabhabhāvaṃ sampassato. Etadahosīti. Etaṃ “ghosopi kho”tiādi ahosi. Nīlavanarājīti nīlavanarukkhaṇanti. Pade padanti padappamāṇe padaṃ. Accāsanne hi atidūre vā pāde nikkhipamāṇe saddo utthāti, taṃ paṭisedhento evamāha. Sīhāva ekacarāti gaṇavāsī sīho sīhapotakādīhi saddhiṃ pamādaṃ āpajjati, ekacaro appamatto hoti. Iti appamādavihāraṃ dassento ekacarasīhena opammaṃ karoti. Mā me bhontoti ācāraṃ sikkhāpento āha. Ayañhettha adhippāyo - sace tumhe kathāvāraṃ alabhitvā mama kathāya antare kathaṃ pavesessatha, “antevāsike sikkhāpetum nāsakkhī”ti mayhaṃ garahā uppajjissati, tasmā okāsaṃ passitvā manteyyāthāti. No ca kho naṃ jānāmīti vipassīpi bodhisatto caturāsīsahassattherapabbajitaparivāro satta māsāni bodhisattacārikaṃ cari, buddhuppādakālo viya ahosi. Amhākampi bodhisatto chabbassāni bodhisattacārikaṃ cari. Evaṃ paripuṇṇasarīralakkaṇehi samannāgatāpi buddhā na honti. Tasmā brāhmaṇo “no ca kho naṃ jānāmī”ti āha.

399. Paripuṇṇakāyoti lakkhaṇehi paripuṇṇatāya ahīnaṅgatāya ca paripuṇṇasarīro. Surucīti sundarasarīrappabho. Sujātoti ārohapariṇāhasampattiyā saṇṭhānasampattiyā ca sunibbatto. Cārudassanoti sucirampi passantānaṃ atittijanako manoharadassano. Suvaṇṇavaṇṇoti suvaṇṇasadisavaṇṇo. Susukkadāṭhoti suṭṭhu sukkadāṭho. Mahāpurisalakkhaṇāti paṭhamam vuttabyañjanāneva vacanantarena nigamento āha.

Idāni tesu lakkhaṇesu attano cittarucitāni gahetvā thomento pasannanettotiādīmāha. Bhagavā hi pañcavaṇṇapasādasampattiyā pasannanetto, puṇṇacandasadisamukhatāya sumukho, ārohapariṇāhasampattiyā brahā, brahmujugattatāya uju, jutimantatāya patāpavā. Yampi cettha pubbe vuttaṃ, taṃ “majjhe samaṇasaṅghassā”ti iminā pariyāyena thomayatā puna vuttaṃ. Ediso hi evaṃ virocati. Uttaragāthāyapi eseva nayo. Uttamavaṇṇīnoti uttamavaṇṇasampannassa. Rathesabhoti uttamasārathi. Jambusaṇḍassāti jambudīpassa. Pākaṭena issariyaṃ issaro hoti.

Khattiyāti jātikhattiyā. Bhogīti bhogiyā. Rājānoti ye keci rajjaṃ kārentā. Rājābhirājāti rājūnaṃ pūjanīyo, adhirājā hutvā, cakkavattīti adhippāyo. Manujindoti manussādhipati paramissaro hutvā.

Evaṃ vutte bhagavā - “ye te bhavanti arahanto sammāsambuddhā, te sakavaṇṇe bhañṇamāne attānaṃ pātukarontī”ti imaṃ selassa manorathaṃ pūrento rājāhamasmītiādīmāha. Tatrāyamadhippāyo - yaṃ maṃ tvaṃ sela “rājā arahasi bhavitu”nti yācasi, ettha appossukko hoti rājāhamasmi. Sati ca rājatte yathā añño rājā yojanasataṃ vā anusāsati yojanasahassaṃ vā, cakkavattī hutvāpi catudīpapariyantamattaṃ vā, nāhamevaṃ paricchinnavisayo, ahañhi dhammarājā anuttaro bhavaggato avīcipariyantam katvā tiriyaṃ appamāṇalokadhātuyo anusāsāmi. Yāvatā hi apadadvipadādibhedā sattā, ahaṃ tesaṃ aggo. Na hi me koci sīlena vā...pe... vimuttiñāḍadassanena vā paṭibhāgo atthi, svāhaṃ evaṃ dhammarājā anuttaro anuttareneva catusatipaṭṭhānādibhedena dhammena cakkaṃ vattemi. Idaṃ pajahatha, idaṃ upasampajja viharathāti āṇācakkaṃ, idaṃ kho pana, bhikkhave, dukkhaṃ ariyasaccantiādinā pariyattidhammena dhammacakkameva vā. Cakkaṃ appaṭivattiyanti yaṃ cakkaṃ appaṭivattiyaṃ hoti samaṇena vā...pe... kenaci vā lokasminti.

Evaṃ attānaṃ āvikarontaṃ bhagavantaṃ disvā pītisomanassajāto selo puna dalhīkaraṇatthaṃ sambuddho paṭijānāsīti gāthādvayamāha. Tattha ko nu senāpatīti rañño bhoto dhammena pavattitassa cakkassa anupavattako senāpati ko nūti pucchi.

Tena ca samayena bhagavato dakkhiṇapasse āyasmā sārīputto nisinno hoti suvaṇṇapuñño viya siriyā sobhamāno, taṃ dassento bhagavā mayā pavattitanti gāthamāha. Tattha anujāto tathāgatanti tathāgataṃ hetuṃ anujāto, tathāgatena hetunā jātoti attho. Apica avajāto anujāto atijātoti tayo vuttā. Tesu avajāto dussīlo, so tathāgatassa putto nāma na hoti. Atijāto nāma pitarā uttaritaro, tādisopi tathāgatassa putto natthi. Tathāgatassa pana eko anujātova putto hoti, taṃ dassento evamāha.

Evaṃ “ko nu senāpatī”ti pañhaṃ byākāritvā yaṃ selo āha “sambuddho paṭijānāsī”ti, tatra naṃ nikkaṅkhaṃ kātukāmo “nāhaṃ paṭiññāmatteneva paṭijānāmi, apicāhaṃ iminā kāraṇena buddho”ti ñāpetuṃ abhiññeyyanti gāthamāha. Tatra abhiññeyyanti vijjā ca vimutti ca. Bhāvetabbaṃ maggasaccaṃ. Pahātabbaṃ samudayasaccaṃ. Hetuvacanena pana phalasiddhito tesaṃ phalāni nirodhasaccadukkasaccānipi vuttāneva honti. Evaṃ sacchikātabbaṃ sacchikataṃ pariññātabbaṃ pariññātanti

idampettha saṅgahitanti catusaccabhāvanāphalañca vimuttiñca dassento
“bujjhitaḅbaṃ bujjhitvā buddho jātosmī”ti yuttahetunā buddhabhāvaṃ sādheti.

Evaṃ nippariyāyena attānaṃ āvikatvā attani kaṅkhāvitaraṇatthaṃ brāhmaṇaṃ
aticāriyamāno vinayassūti gāthattayamāha. Tattha sallakattoti rāgādisallakantano.
Anuttaroti yathā bāhiravejjena vūpasamitarogo imasmiññevattabhāve kuppāti, na
evaṃ. Mayā vūpasamitassa pana rogassa bhavantarepi uppatti natthi, tasmā ahaṃ
anuttaroti attho. Brahmabhūtoti seṭṭhabhūto. Atituloti tulaṃ atīto, nirupamoti attho.
Mārasenappamaddanoti kāmā te paṭhamā senāti evaṃ āgatāya mārasenāya
pamaddano. Sabbāmitteti khandhakilesābhisaṅkhāramaccudevaputtamārasaṅkhāte
sabbapaccatthike. Vasīkatvāti attano vase vattetvā. Akutobhayoti kutoci abhayo.

Evaṃ vutte selo brāhmaṇo tāvadeva bhagavati saṅjātapasādo pabbajjāpekkho hutvā
imaṃ bhontoti gāthattayamāha. Tattha kaṅkhābhijātikoti caṇḍālādīcākule jāto. Tato
tepi māṇavakā pabbajjāpekkhā hutvā evaṃce ruccati, bhototi gāthamāhaṃsu. Atha
selo tesu māṇavakesu tuṭṭhacitto te ca dassento pabbajjaṃ yācanto “brāhmaṇā”ti
gāthamāha.

Tato bhagavā yasmā selo atīte padumuttarassa bhagavato sāsane tesamyeva tiṇṇaṃ
purisasatānaṃ gaṇasetṭho hutvā tehi saddhiṃ pariveṇaṃ kāretvā dānādīni puñṇāni
katvā tena kammena devamanussasampattiṃ anubhavamāno pacchime bhava
tesamyeva ācariyo hutvā nibbatto, tañca tesam kammaṃ vimutti-paripākāya
paripakkaṃ ehibhikkhubhāvassa ca upanissayabhūtaṃ, tasmā te sabbeva
ehibhikkhupabbajjaṃ pabbājento svākkhātanti gāthamāha. Tattha sandiṭṭhikanti
sayameva daṭṭhabbaṃ paccakkhaṃ. Akālikanti maggānantaraphaluppattiyā na
kālantaraṃ pattabbaphalaṃ. Yattha amoghāti yasmīṃ maggabrahmacariye
appamattassa sikkhattayapūraṇena sikkhato pabbajjā amoghā hoti, saphalāti attho.
Evañca vatvā “etha bhikkhavo”ti bhagavā avoca. Te sabbe pattacīvaradharā hutvā
ākāsenāgantvā vassasatikattherā viya suvinītā bhagavantaṃ abhivādayiṃsu.
Evamimaṃ tesam ehibhikkhubhāvaṃ sandhāya “alatta kho selo”tiādi vuttaṃ.

400. Imāhīti imāhi keṇiyassa cittānukūlāhi gāthāhi. Tattha aggiparicariyaṃ vinā
brāhmaṇānaṃ yaññābhāvato “aggihuttamukhā yaññā”ti vuttaṃ. Aggihuttasetṭhā
aggijuhanappadhānāti attho. Vede sajjhāyante hi paṭhamam sajjhāyitabbato, sāvittī,
“chandaso mukha”nti vutto. Manussānaṃ seṭṭhato rājā “mukha”nti vutto. Nadīnaṃ
ādhārato paṭisaraṇato ca sāgaro “mukha”nti vutto. Candayogavasena “ajja kattikā
ajja rohiṇī”ti saññāṇato āloka-karaṇato sammabhāvato ca “nakkhattānaṃ mukhaṃ
cando”ti vuttaṃ. Tapantānaṃ aggattā ādicco “tapataṃ mukha”nti vutto.
Dakkhiṇeyyānaṃ pana aggattā visesena tasmīṃ samaye buddhappamukhaṃ
saṅghaṃ sandhāya “puñṇaṃ ākaṅkhamānānaṃ, saṅgho eva yajataṃ mukha”nti
vuttaṃ. Tena saṅgho puñṇassa āyamukhanti dasseti.

Yaṃ taṃ saraṇanti aññaṃ byākaraṇagāthamāha. Tassattho - pañcahi cakkhūhi
cakkhumā bhagavā yasmā mayaṃ ito aṭṭhame divase taṃ saraṇaṃ āgatamhā,
tasmā attanā tava sāsane anuttarena damathena dantāmhā, aho te saraṇassa
ānubhāvoti.

Tato paraṃ bhagavantaṃ dvīhi gāthāhi thometvā tatiyāya vandanaṃ yācanto
bhikkhavo tisatā imetiādīmāhāti.

3. Assalāyanasuttavaṇṇanā

401. Evaṃ me sutanti assalāyanasuttaṃ. Tattha nānāverajjakānanti aṅgamagadhādīhi nānappakārehi verajjehi āgatānaṃ, tesu vā raṭṭhesu jātasamvaḍḍhānantipi attho. Kenacidevāti yaññupāsānādīnā aniyamitakiccena. Cātuvaṇṇinti catuvaṇṇasādhāraṇaṃ. Mayaṃ pana nhānasuddhiyā bhāvanāsuddhiyāpi brāhmaṇāva sujjhantīti vadāma, ayuttampi samaṇo gotamo karotīti maññaṃānā evaṃ cintayimṃsu. Vuttasiroti vāpitasiro.

Dhammavādīti sabhāvavādī. Duppaṭimantiyāti amhādisēhi adhammavādīhi dukkheṇa paṭimantitabbā hontī. Dhammavādino nāma parājayo na sakkā kātunti dasseti. Paribbājakanti pabbajjāvidhānaṃ, tayo vede uggahetvā sabbapaccā pabbajantā yehi mantehi pabbajanti, pabbajitā ca ye mante pariharanti, yaṃ vā ācāraṃ ācaranti, taṃ sabbam bhotā caritaṃ sikkhitaṃ. Tasmā tuyhaṃ parājayo natthi, jayova bhavissatīti maññaṃānā evamaḥaṃsu.

402. Dissanti kho panātiādi tesaṃ laddhibhindanatthaṃ vuttaṃ. Tattha brāhmaṇiyoti brāhmaṇānaṃ puttapaṭilābhatthāya āvāhavivāhavasena kulā ānītā brāhmaṇiyoti dissanti. Tā kho panetā apareṇa samayena utuniyopi hontī, sañjātapupphātī attho. Gabbhiniyoti sañjātagabbhā. Vijāyamānāti puttadhītaro janayamānā. Pāyamānāti dārake thaṇṇaṃ pāyantiyo. Yonijāva samānāti brāhmaṇīnaṃ passāvamaggēna jātā samānā. Evamaḥaṃsūti evaṃ vadanti. Kathaṃ? Brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇo...pe... brahmadāyādāti. Yadi pana nesaṃ saccavacanaṃ siyā, brāhmaṇīnaṃ kucchi mahābrahmuno uro bhavēyya, brāhmaṇīnaṃ passāvamaggo mahābrahmuno mukhaṃ bhavēyya, ettāvatā “mayaṃ mahābrahmuno ure vasitvā mukhato nikkhantā”ti vattaṃ mā labhantūti ayaṃ mukhato jātacchedakavādo vutto.

403. Ayyo hutvā dāso hoti, dāso hutvā ayyo hotīti brāhmaṇo sabhariyo vaṇijjaṃ payojento yonakaraṭṭhaṃ vā kambojaraṭṭhaṃ vā gantvā kālaṃ karoti, tassa gehe vayappatte putte asati brāhmaṇī dāsena vā kammakarena vā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappeti. Ekasmiṃ dārake jāte so puriso dāsova hoti, tassa jātadārako pana dāyajjasāmiko hoti. Mātito suddho pitito asuddho so vaṇijjaṃ payojento majjhimapadesaṃ gantvā brāhmaṇadārīkaṃ gahetvā tassā kucchismiṃ puttaṃ paṭilabhati, sopi mātitova suddho hoti pitito asuddho. Evaṃ brāhmaṇasamayasmaññaeva jātisambhedo hotīti dassanattamaṃ vuttaṃ. Kiṃ balaṃ, ko assāsoti yattha tumhe dāsā hontā sabbeva dāsā hotha, ayyā hontā sabbeva ayyā hotha, ettha vo ko thāmo, ko avassayo, yaṃ brāhmaṇova seṭṭho vaṇṇoti vadathāti dīpeti.

404. Khattiyova nu khotiādayo suttacchedakavādā nāma hontī.

408. Idāni cātuvaṇṇisuddhiṃ dassento idha rājātiādimāha. Sāpānadoṇiyāti sunakhānaṃ pivanadoṇiyā. Aggikaraṇiyanti sītavinodanaandhakāraviddhamanabhattachapacanādi aggikiccaṃ. Ettha assalāyanāti ettha sabbasmiṃ aggikiccaṃ karonte.

409. Idāni yadetam brāhmaṇā cātuvaṇṇisuddhīti vadanti, ettha cātuvaṇṇāti niyamo natthi. Pañcama hi pādasikavaṇṇopi atthīti saṃkhittēna tesaṃ vāde dosadassanattaṃ idha khattiyakumārotiādimāha. Tatra amutra ca panesānanti

amusmiñca pana purimanaye etesaṃ māṇavakānaṃ kiñci nānākaraṇaṃ na passāmīti vadati. Nānākaraṇaṃ pana tesampi atthiyeva. Khattiyakumārassa hi brāhmaṇakaññāya uppanno khattiyapādasiko nāma, itaro brāhmaṇapādasiko nāma, ete hīnajātimaṇavakā.

Evaṃ pañcamassa vaṇṇassa atthitāya cātuvaṇṇisuddhīti etesaṃ vāde dosaṃ dassetvā idāni puna cātuvaṇṇisuddhiyaṃ oবাদanto taṃ kiṃ maññasītiādimaṃha. Tattha saddheti matakabhatte. Thālipāketi paṇṇākārabhatte. Yaññeti yaññabhatte. Pāhuneti āgantukānaṃ katabhatte. Kiṃ hīti kiṃ mahapphalaṃ bhavissati, no bhavissatīti dīpeti.

410. Bhūtapubbanti assalāyana pubbe mayi jātiyā hīnatare tumhe seṭṭhatarā samānāpi mayā jātivāde pañhaṃ puṭṭhā sampādetuṃ na sakkhittha, idāni tumhe hīnatarā hutvā mayā seṭṭhatarena buddhānaṃ sake jātivādapañhaṃ puṭṭhā kiṃ sampādessatha? Na ettha cintā kātābbāti māṇavaṃ upatthambhento imaṃ desanaṃ ārabhi. Tattha asitoti kālako. Devaloti tassa nāmaṃ, ayameva bhagavā tena samayena. Paṭaliyoti gaṇaṅgaṇupāhanā. Patthaṇḍileti paṇṇasālapariveṇe. Ko nu khoti kahaṃ nu kho. Gāmaṇḍalarūpo viyāti gāmadārakarūpo viya. So khvāhaṃ, bho, homīti so ahaṃ, bho, asitadevalo homīti vadati. Tadā kira mahāsatto koṇḍadamako hutvā vicarati. Abhivādetuṃ upakkamimsūti vandituṃ upakkamaṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya ca vassasatikatāpasopi tadahujātaṃ brāhmaṇakumāraṃ avandanto koṇḍito hoti.

411. Janikā mātāti yāya tumhe janitā, sā vo janikā mātā. Janikāmātūti janikāya mātu. Yo janakoti yo janako pitā. “Yo janiko pitāteva” vā pāṭho.

Asitenāti pañcābhiññena asitena devalena isinā imaṃ gandhabbapañhaṃ puṭṭhā na sampāyissanti. Yesanti yesaṃ sattannaṃ isīnaṃ. Na puṇṇo dabbigāhoti tesāṃ sattannaṃ isīnaṃ dabbim gahetvā paṇṇaṃ pacitvā dāyako puṇṇo nāma eko ahosi, so dabbigahaṇasippaṃ jānāti. Tvaṃ sācariyako tesāṃ puṇṇopi na hoti, tena ñātaṃ dabbigahaṇasippamattampi na jānāsīti. Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

Ayaṃ pana assalāyano saddho ahosi pasanno, attano antonivesaneyeva cetiyaṃ kāresi. Yāvajjadivasā assalāyanavaṃse jātā nivesanaṃ kāretvā antonivesane cetiyaṃ karontevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Assalāyanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Ghoṭamukhasuttavaṇṇanā

412. Evaṃ me sutanti ghoṭamukhasuttaṃ. Tattha khemiyambavaneti evaṃnāmake ambavane. Dhammiko paribbajoti dhammikā pabbajjā. Adassanāti tumhādisānaṃ vā paṇḍitānaṃ adassanena. Yo vā panettha dhammoti yo vā pana ettha dhammo sabhāvo, tasseva vā adassanena. Iminā “amhākaṃ kathā appamāṇaṃ, dhammova pamāṇa”nti dasseti. Tato thero “navauposathāgāre viya bahunā kammena idha bhavitabba”nti cintetvā caṅkamā oruyha paṇṇasālaṃ pavisitvā nisīdi. Taṃ dassetuṃ evaṃ vuttetiādi vuttaṃ.

413. Cattārome brāhmaṇāti therassa kira etadahosi - “ayaṃ brāhmaṇo ‘dhammikaṃ pabbajjaṃ upagato samaṇo vā brāhmaṇo vā natthī’ti vadati. Imassa cattāro puggale dve ca parisā dassetvā ‘catutthaṃ puggalaṃ katarāya parisāya bahulaṃ passasī’ti

pucchissāmi, jānamāno ‘anāgāriyaparisāya’nti vakkhati. Evametaṃ sakamukheneva ‘dhammiko paribbajo atthi’ti vadāpessāmi’ti imaṃ desanaṃ ārabhi.

414. Tattha sārattarattāti suṭṭhu rattarattā. Sānuggahā vācā bhāsītā sakāraṇā vācā bhāsītā. Vuttañhettaṃ mayā “amhākaṃ kathā appamāṇaṃ, dhammova pamāṇa”nti.

421. Kiṃ pana teti gihi nāma kappiyampi akappiyampi vadeyyāti vivecanatthaṃ pucchi. Kārāpesīti māpesi. Kārāpetvā ca pana kālaṃ katvā sagge nibbatto. Etassa kira jānanasippe mātarampi pitarampi ghātetvā attāva ghātetabboti āgacchati. Etaṃ sippaṃ jānanto ṭhapetvā etaṃ añño sagge nibbatto nāma natthi, esa pana theramaṃ upanissāya puññaṃ katvā tattha nibbattitvā ca pana “kenāhaṃ kamma idha nibbatto”ti āvajjetvā yathābhūtaṃ ṇatvā ekadivasaṃ jiṇṇāya bhojanasālāya paṭisaṅkharaṇatthaṃ saṅghe sannipatite manussavesena āgantvā pucchi - “kimatthaṃ, bhante, saṅgho sannipatito”ti? Bhojanasālāya paṭisaṅkharaṇatthanti. Kenesā kāritāti? Ghoṭamukhenāti. Idāni so kuhinti? Kālaṅkatoti. Atthi panassa koci ṇātakoti? Atthi ekā bhaginīti. Pakkosāpetha nanti. Bhikkhū pakkosāpesuṃ. So taṃ upasaṅkamitvā - “ahaṃ, tava bhātā, ghoṭamukho nāma imaṃ sālāṃ karetvā sagge nibbatto, asuke ca asuke ca ṭhāne mayā ṭhapitaṃ dhanaṃ atthi, taṃ gahetvā imaṃca bhojanasālāṃ kārehi, dārake ca posehi”ti vatvā bhikkhusaṅghaṃ vanditvā vehāsaṃ uppatitvā devalokameva agamāsi. Sesamaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Ghoṭamukhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Caṅkīsuttavaṇṇanā

422. Evaṃ me sutanti caṅkīsuttaṃ. Tattha devavane sālavaneti tasmaṃ kira devatānaṃ balikammaṃ karīyati, tena taṃ devavanantipi sālavanantipi vuccati. Opāsādaṃ ajjhāvasatīti opāsādanāmake brāhmaṇagāme vasati, abhibhavitvā vā āvasati, tassa sāmī hutvā yāya mariyādāya tattha vasitabbaṃ, tāya mariyādāya vasati. Upasaggavasena panettha bhummatthe upayogavacanaṃ veditabbaṃ, tathassa anuppayogattāva sesapadesu. Tattha lakkhaṇaṃ saddasatthato pariyesitabbaṃ. Sattussadanti sattehi ussadaṃ ussannaṃ, bahujaṇaṃ ākiṇṇamanussaṃ posāvaniyahatthiassamoramigādiānekasattasamākiṇṇaṇcāti attho. Yasmā pana so gāmo bahi āvijjhivā jātena hatthiassādīnaṃ ghāsatiṇena ceva gehacchadanatiṇena ca sampanno, tathā dārukaṭṭhehi ceva gehasambhāraṇakāṭṭhehi ca, yasmā cassa abbhantare vaṭṭacaturassādisaṇṭhānā bahū pokkharāṇiyo, jalajakusumavicittāni ca bahi anekāni taḷākāni vā udakassa niccabharitāneva honti, tasmā satīṇakāṭṭhodakanti vuttaṃ.

Saha dhaññaṇa sadhaññaṃ, pubbaṇṇāparaṇṇādibhedamaṃ bahudhaññaṇasannicayanti attho. Ettāvatā yasmaṃ gāme brāhmaṇo setacchattaṃ ussāpetvā rājalīlāya vasati. Tassa samiddhisampatti dīpitā hoti. Rājato laddhaṃ bhoggaṃ rājabhoggaṃ. Kena dinnanti ce, raññaṇā pasenadinā kosaleṇa dinnaṃ. Rājadāyanti raññaṇo dāyabhūtaṃ, dāyajjanti attho. Brahmadeyyanti seṭṭhadeyyaṃ, chattaṃ ussāpetvā rājasāṅkhepena bhuñjitabbanti attho. Atha vā rājabhogganti sabbamaṃ chejjabhejjaṃ anusāsantena titthapabbatādīsu suṅkaṃ gaṇhantena setacchattaṃ ussāpetvā raññaṇā hutvā bhuñjitabbaṃ. Tattha raññaṇā pasenadinā kosaleṇa dinnaṃ rājadāyanti. Ettha raññaṇā

dinnattā rājadāyaṃ, dāyakarājadīpanattham panassa “raññā pasenadinā kosalena dinna”nti idaṃ vuttaṃ. Brahmadeyyanti seṭṭhadeyyaṃ, yathā dinnaṃ na puna gahetabbaṃ hoti nissaṭṭhapariccattaṃ, evaṃ dinnanti attho.

423. Bahū bahū hutvā saṃhatāti saṅghā. Ekekissā disāya saṅgho tesam atthīti saṅghī. Pubbe gāmassa anto agaṇā bahi nikkhamitvā gaṇā sampannāti gaṇībhūtā. Uttarenamukhāti uttaradisābhimukhā. Khattaṃ āmantesīti khattā vuccati pucchitapañhabyākaraṇasamattho mahāmatto, taṃ āmantesi. Āgamentūti muhuttaṃ paṭimānentu, acchantūti vuttaṃ hoti.

424. Nānāverajjakānanti nānāvidhesu rajjesu aññesu kāsikosalādīsu jātā vā nivasanti vā, tato vā āgatāti nānāverajjakā, tesam nānāverajjakānaṃ. Kenacidevāti aniyamitena yaññupāsānādinā kenaci kiccena. Te tassa gamanaṃ sutvā cintesum - “ayaṃ, caṅkī, uggatabrāhmaṇo, yebhuyyena ca aññe brāhmaṇā samaṇaṃ gotamaṃ saraṇaṃ gatā, ayameva na gato. Svāyaṃ sace tattha gamissati, addhā samaṇassa gotamassa āvaṭṭaniyā māyāya āvaṭṭito saraṇaṃ gamissati. Tato etassāpi gehadvāre brāhmaṇānaṃ asannipāto bhavissati. Handassa gamanantarāyaṃ karomā”ti sammantayitvā tattha agamaṃsu. Taṃ sandhāya “atha kho te brāhmaṇā”tiādi vuttaṃ.

Tattha ubhatoti dvīhi pakkhehi. Mātito ca pitito cāti, bhoto mātā brāhmaṇī, mātumātā brāhmaṇī, tassāpi mātā brāhmaṇī. Pitā brāhmaṇo, pitupitā brāhmaṇo, tassapi pitā brāhmaṇoti. Evaṃ bhavaṃ ubhato sujāto, mātito ca pitito ca. Saṃsuddhagahaṇikoti saṃsuddhā te mātu gahaṇī, saṃsuddhā te mātu kucchīti attho. Yāva sattamā pitāmahayugāti ettha pitu pitā pitāmaho, pitāmahassa yugaṃ pitāmahayugaṃ. Yuganti āyuppaṃaṇaṃ vuccati. Abhilāpamattameva cetam, atthato pana pitāmahova pitāmahayugaṃ. Tato uddhaṃ sabbepi pubbapurisā pitāmahaggahaṇeneva gahitā. Evaṃ yāva sattamo puriso, tāva saṃsuddhagahaṇiko. Atha vā akkhitto anupakuṭṭho jātivādenāti dasseti. Akkhittoti apanetha etaṃ, kiṃ imināti evaṃ akkhitto anavakkhitto. Anupakuṭṭhoti na upakuṭṭho, na akkosam vā nindaṃ vā pattapubbo. Kena kāraṇenāti. Jātivādena, itipi hīnajātiko esoti evarūpena vacanenāti attho. Imināpaṇgenāti imināpi kāraṇena.

Aḍḍhoti issaro. Mahaddhanoti mahatā dhanena samannāgato. Bhoto hi gehe pathaviyaṃ paṃsuvālikā viya bahu dhanam, samaṇo pana gotamo adhano bhikkhāya udaraṃ pūretvā yāpetīti dassenti. Mahābhogoti pañcakāmaguṇavasena mahāupabhogo. Evaṃ yaṃ yaṃ guṇaṃ vadanti, tassa tassa paṭipakkhavasena bhagavato agūṇaṃyeva dassemāti maññamānā vadanti.

Abhirūpoti aññehi manussehi adhikarūpo. Dassanīyoti divasampi passantānaṃ atittikaraṇato dassanayoggo, dassaneneva cittapasādajananato pāsādiko. Pokkharatā vuccati sundarabhāvo, vaṇṇassa pokkharatā vaṇṇapokkharatā, tāya vaṇṇapokkharatāya, vaṇṇasampattiyāti attho. Porāṇā pana pokkharanti sarīraṃ vadanti, vaṇṇaṃ vaṇṇameva. Tesam matena vaṇṇo ca pokkharañca vaṇṇapokkharāni, tesam bhāvo vaṇṇapokkharatā. Iti paramāya vaṇṇapokkharatāyāti uttamaparisuddhena vaṇṇena ceva sarīrasaṇṭhānasampattiyā cāti attho. Brahmavaṇṇīti seṭṭhavaṇṇī, parisuddhavaṇṇesupi seṭṭhena suvaṇṇavaṇṇeneva samannāgatoti attho. Brahmavacchasīti mahābrahmuno sarīrasadisena sarīrena

samannāgato. Akhuddāvakāso dassanāyāti bhoto sarīre dassanassa okāso na khuddako mahā. Sabbāneva te aṅgapaccaṅgāni dassanīyāneva, tāni cāpi mahantānevāti dīpeti.

Sīlamassa atthīti sīlavā. Vuddhaṃ vaḍḍhitaṃ sīlamassāti vuddhasīlī. Vuddhasīlenāti vuddhena vaḍḍhiteṇa sīlena. Samannāgatoti yutto, idaṃ vuddhasīlīpadasseva vevacanaṃ. Sabbametaṃ pañcasīlamattameva sandhāya vadanti.

Kālyāṇavācotiādīsu kalyāṇā sundarā parimaṇḍalapadabyañjanā vācā assāti kalyāṇavāco. Kalyāṇaṃ madhuraṃ vākkaraṇaṃ assāti kalyāṇavākkaraṇo. Vākkaraṇanti udāharaṇaghoso. Guṇaparipuṇṇabhāvena pure bhavāti porī. Pure vā bhavattā porī. Nāgarikithiyā sukhumālattanena sadisātipi porī. Tāya poriyā. Vissaṭṭhāyāti apalibuddhāya, sandiṭṭhaviḷambitādidosarahitāya. Anelagalāyāti elagalena virahitāya. Ekaccassa hi kathentassa elaṃ galati, lālā vā paggharati, kheḷaphusitāni vā nikkhamanti, tassa vācā elagalā nāma hoti. Tabbiparītāyāti attho. Atthassa viññāpaniyātiādimaṃjhapariyosānaṃ pākāṭaṃ katvā bhāsitatthassa viññāpanasamatthāya. Sesamettha brāhmaṇavaṇṇe uttānameva.

425. Evaṃ vutteti evaṃ tehi brāhmaṇehi vutte, caṅkī, “ime brāhmaṇā attano vaṇṇe vuccamāne atussanakasatto nāma natthi, vaṇṇamassa bhaṇitvā nivāressāmāti jātīādīhi mama vaṇṇaṃ vadanti, na kho pana me yuttaṃ attano vaṇṇe rajjitum. Handāhaṃ etesaṃ vādaṃ bhinditvā samaṇassa gotamassa mahantabhāvaṃ ñāpetvā etesaṃ tattha gamanaṃ karomī”ti cintetvā tena hi, bho, mamāpi suñāthātīādīmāha. Tattha yepi “ubhato sujāto”tiādayo attano guṇehi sadisā guṇā, tepi “ko cāhaṃ, ke ca samaṇassa gotamassa jātisampattiādayo guṇā”ti attano guṇehi uttaritareyeva maññamāno, itare pana ekanteneva bhagavato mahantabhāvadīpanatthaṃ pakāseti. Mayameva arahāmāti evaṃ niyamento cettha idaṃ dīpeti -yadi guṇamahantatāya upasaṅkamitabbo nāma hoti, yathā sineruṃ upanidhāya sāsapo, mahāsamuddaṃ upanidhāya gopadaṃ, sattu mahāsaṇḍaṃ udakaṃ upanidhāya ussāvabindu paritto lāmaṃ, evamevaṃ samaṇassa gotamassa jātisampattiādayo guṇe upanidhāya amhākaṃ guṇā parittā lāmakā, tasmā mayameva arahāma taṃ bhavantaṃ gotamaṃ dassanāya upasaṅkamituntī.

Bhūmigatañca vehāsaṭṭhañcāti ettha rājagaṇe ceva uyyāne ca sudhāmaṭṭhā pokkharāṇiyo sattaratanapūriṃ katvā bhūmiyaṃ ṭhapitaṃ dhaṇaṃ bhūmigataṃ nāma, pāsādaniyūhādayo pana pūretvā ṭhapitaṃ vehāsaṭṭhaṃ nāma. Evaṃ tāva kulapariyāyena āgataṃ. Tathāgatassa pana jātadivaseyeva saṅkho elo uppalo puṇḍarīkoti cattāro nidhaya upagatā. Tesu saṅkho gāvutiko, elo aḍḍhayaṇiko, uppalo tigāvutiko puṇḍarīko yojanikoti. Tesupi gahitaḍḍhānaṃ pūratīyeva. Iti bhagavā pahūtaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ ohāya pabbajitoti veditabbo. Daharo vātīādīni heṭṭhā vitthāritāneva.

Akhuddāvakāsoti ettha bhagavati aparimāṇoyeva dassanāvakāsoti veditabbo. Tatridaṃ vatthum - rājagahe kira aññataro brāhmaṇo “samaṇassa kira gotamassa pamāṇaṃ gahetum na sakkā”ti sutvā bhagavato piṇḍāya pavisaṇakāle saṭṭhihatthaṃ veḷum gahetvā nagaradvārassa bahi ṭhatvā sampatte bhagavati veḷum gahetvā samīpe atṭhāsi, veḷu bhagavato jāṇumattaṃ pāpuṇi. Punadivase dve veḷu gahetvā samīpe atṭhāsi, bhagavā dvinnāṃ veḷunaṃ upari dviveṇumattameva paññāyamāno, “brāhmaṇa, kiṃ karosī”ti āha? Tumhākaṃ pamāṇaṃ gaṇhāmīti. “Brāhmaṇa, saccepi tvaṃ sakalacakkavāḷagabbhaṃ pūretvā ṭhitaveḷum gahetvā āgamissasi, neva me

pamāṇaṃ gaheṭuṃ sakkhissasi. Na hi mayā cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca tathā pāramiyo pūritā, yathā me paro pamāṇaṃ gaṇheyya, atulo brāhmaṇa, tathāgato appameyyo”ti vatvā dhammapade gāthamāha. Gāthāpariyosāne caturāsītīpāṇasahassāni amataṃ pivimsu.

Aparampi vatthu - rāhu kira asurindo cattāri yojanasahassāni aṭṭha ca yojanasatāni ucco, bāhantaramassa dvādasayojanasatāni, hatthatalapādatalānaṃ puthulatā tīṇi yojanasatāni, aṅgulipabbāni paṇṇāsajjanāni, bhamukantaraṃ paṇṇāsajjanānaṃ, nalāṭaṃ tiyojanasataṃ, sīsaṃ navayojanasataṃ. So - “ahaṃ uccosmi, satthāraṃ onamitvā oloketuṃ na sakkhissāmī”ti na gacchati. So ekadivasaṃ bhagavato vaṇṇaṃ sutvā “yathā kathaṇca olokessāmī”ti āgato. Bhagavā tassa ajjhāsayaṃ viditvā “catūsu iriyāpathesu katarena dassemī”ti cintetvā “ṭhitako nāma nīcopi ucco viya paññāyati, nipannovassa attānaṃ dassessāmī”ti, “ānanda, gandhakuṭipariveṇe mañcakaṃ paññāpehī”ti vatvā tattha sīhaseyyaṃ kappesi. Rāhu āgantvā nipannaṃ bhagavantaṃ gīvaṃ unnāmetvā nabhamajjhe puṇṇacandaṃ viya ulloketi. Kimidaṃ asurindāti ca vutte, bhagavā onamitvā oloketuṃ na sakkhissāmīti na gacchinti. Na mayā asurinda adhomukhena pāramiyo pūritā, uddhaggaṃ me katvā dānaṃ dinnanti. Taṃdivasaṃ rāhu saraṇaṃ agamāsi. Evaṃ bhagavā akhuddāvakaṃ dassanāya.

Catupārisuddhisīlena sīlavā. Taṃ pana sīlaṃ ariyaṃ uttamaṃ parisuddhaṃ, tenāha ariyasīlīti. Tadeva anavajjaṭṭhena kusalaṃ, tenāha kusalasīlīti. Kusaleṇa sīlenāti idamassa vevacanaṃ. Bahūnaṃ ācariyapācariyoti bhagavato ekekāya dhammadesanāya caturāsītīpāṇasahassāni aparimāṇāpi devamanussā maggaphalāmataṃ pivanti. Tasmā bahūnaṃ ācariyo, sāvakaṃvineyyānaṃ pācariyoti.

Khīṇakāmarāgoti ettha kāmaṃ bhagavato sabbepi kilesā khīṇā, brāhmaṇo pana te na jānāti, attano jānanaṭṭhāneyeva guṇaṃ katheti. Vigatacāpalloti “pattamaṇḍanā cīvaramaṇḍanā senāsanamaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa...pe... kelanā paṭikelanā”ti evaṃ vuttacāpalyavirahito.

Apāpapurekkhāroti apāpe navalokuttaradhamme purato katvā vicarati. Brahmaññāya pajāyāti sārīputtamoggallānamahākassapādibhedāya brāhmaṇapajāya. etissāya pajāya purekkhāro. Ayañhi pajā samaṇaṃ gotamaṃ purato katvā caratīti attho. Apica apāpapurekkhāroti na pāpupurekkhāro, na pāpaṃ purato katvā carati, pāpaṃ na icchatīti attho. Kassa? Brahmaññāya pajāya attanā saddhiṃ paṭiviruddhāyapi brāhmaṇapajāya aviruddho hitasukhatthikoyevāti vuttaṃ hoti.

Tiroraṭṭhāti pararaṭṭhato. Tirojanapadāti parajanapadato. Saṃpucchituṃ āgacchantīti khattiyapaṇḍitādayo ceva brāhmaṇagandhabbādayo ca pañhe abhisāṅkharitvā pucchissāmāti āgacchanti. Tattha keci pucchāya vā dosaṃ vissajjanasampaṭicchane vā asamatthataṃ sallakkhetvā apucchitvāva tuṇhī nisīdanti, keci pucchanti, kesaṇci bhagavā pucchāya ussāhaṃ janetvā vissajjeti. Evaṃ sabbesampi tesaṃ vimatiyo tīraṃ patvā mahāsamuddassa ūmiyo viya bhagavantaṃ patvāva bhijjanti. Sesamettha tathāgatassa vaṇṇe uttānameva.

Atithī no te hontīti te amhākaṃ āgantukā navakā pāhunakā hontīti attho. Pariyāpuṇāmīti jānāmi. Aparimāṇavaṇṇoti tathārūpeneva sabbaññunāpi appameyyavaṇṇo, pageva mādisenāti dasseti. Vuttampi cetāṃ -

“Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇaṃ,
Kappampi ce aññaṃabhāsamāno;

Khīyetha kappo ciradīghamantare,
Vaṇṇo na khīyetha tathāgatassā''ti.

Imaṃ pana guṇakathaṃ sutvā te brāhmaṇā cintayimṣu ''yathā, caṅkī, samaṇassa gotamassa vaṇṇaṃ bhāsati, anomaguṇo so bhavaṃ gotamo, evaṃ tassa guṇe jānamānena kho pana iminā aticiraṃ adhivāsitaṃ, handa naṃ anuvattāmā''ti anuvattamānā ''tena hi, bho''tiādīmāṃsu.

426. Opātetīti paveseti. Saṃpurekkharontīti puttamattanattamattampi samānaṃ purato katvā vicaranti.

427. Mantapadanti mantāyeva mantapadaṃ, vedoti attho. Itihitiha paramparāyāti evaṃ kira evaṃ kirāti paramparabhāvena āgatanti dīpeti. Piṭakasampadāyāti pāvacaṇasaṅkhātasampattiyā. Sāvittiādīhi chandabandhehi ca vaggabandhehi ca sampādetvā āgatanti dasseti. Tattha cāti tasmimṃ mantapade. Pavattāroti pavattayitāro. Yesanti yesaṃ santakaṃ. Mantapadanti vedasaṅkhātaṃ mantameva. Gītaṃ aṭṭhakādīhi dasahi porāṇakabrāhmaṇehi padasampattivaseṇa sajjhāyitaṃ. Pavuttanti aññesaṃ vuttaṃ, vācitantī attho. Samihitanti samupabyūḷhaṃ rāsikataṃ, piṇḍaṃ katvā ṭhapitantī attho. Tadanugāyantīti etarahi brāhmaṇā taṃ tehi pubbe gītaṃ anugāyantī anusajjhāyanti vādentī. Tadanubhāsantīti taṃ anubhāsanti, idaṃ purimasseva vevacaṇaṃ. Bhāsitaṃ anubhāsantīti tehi bhāsitaṃ sajjhāyitaṃ anusajjhāyanti. Vācitaṃ anuvācentīti tehi aññesaṃ vācitaṃ anuvācentī. Seyyathidanti te katameti attho. Aṭṭhakotiādīni tesaṃ nāmāni, te kira dibbena cakkhunā oloketvā parūpaghātaṃ akatvā kassapasammāsambuddhassa bhagavato pāvacaṇena saha saṃsandetvā mante ganthesuṃ, aparāpare pana brāhmaṇā pāṇātipātādīni pakkhipitvā tayo vede bhinditvā buddhavacaṇena saddhimṃ viruddhe akaṃsu.

428. Andhavenīti andhapaveṇī. Ekena hi cakkhumatā gahitayaṭṭhiyā koṭimṃ eko andho gaṇhāti, taṃ andhaṃ añño, taṃ aññoti evaṃ paṇṇāsa saṭṭhi andhā paṭipāṭiyā ghaṭitā andhavenīti vuccati. Paramparāsaṃsattāti aññamaññaṃ laggā, yaṭṭhiggāhakenapi cakkhumatā virahitāti attho. Eko kira dhutto andhagaṇaṃ disvā ''asukasmiṃ nāma gāme khajjabhojjaṃ sulabha''nti ussāhetvā tehi ''tattha no sāmi nehi, idaṃ nāma te demā''ti vutte lañjaṃ gahetvā antarāmagge maggā okkamma mahantaṃ gacchaṃ anuparigantvā purimassa hatthena pacchimassa kacchaṃ gaṇhāpetvā ''kiñci kammaṃ atthi, gacchatha tāva tumhe''ti vatvā palāyi. Te divasampi gantvā maggaṃ avindamānā ''kahaṃ, bho, cakkhumā kahaṃ maggo''ti paridevitvā maggaṃ avindamānā tattheva marimṣu. Te sandhāya vuttaṃ ''paramparāsaṃsattā''ti. Purimopīti purimesu dasasu brāhmaṇesu ekopi. Majjhimopīti majjhe ācariyapācariyesu ekopi. Pacchimopīti idāni brāhmaṇesu ekopi.

Pañca khoti pāḷiāgatesu dvīsu aññepi evarūpe tayo pakkhipitvā vadati. Dvedhāvīpākāti bhūtavīpākā vā abhūtavīpākā vā. Nālametthāti, bhāradvāja, saccaṃ anurakkhissāmīti paṭipannena viññunā ''yaṃ mayā gahitaṃ, idameva saccaṃ moghamañña''nti ettha ekaṃseneva niṭṭhaṃ gantaṃ nālaṃ na yuttanti upari pucchāya maggaṃ vivaritvā ṭhapesi.

430. Idha, bhāradvāja, bhikkhūti jīvakaṃsuttē viya mahāvaccasuttē viya ca attānaññeva sandhāya vadati. Lobhanīyesu dhammesūti lobhadhammesu. Sesapadadvayepi eseṇa nayo.

432. Saddham nivesetīti okappaniyasaddham niveseti. Upasaṅkamatīti upagacchati. Payirupāsati sante nisīdati. Sotanti pasādasotaṃ odahati. Dhammanti desanādhammaṃ suṇāti. Dhāretīti paguṇaṃ katvā dhāreti. Upaparikkhatīti atthato ca kāraṇato ca vīmaṃsati. Nijjhānaṃ khamantīti olokaṇaṃ khamanti, idha sīlaṃ kathitaṃ, idha samādhīti evaṃ upaṭṭhahantīti attho. Chandoti kattukamyatā chando. Ussahatīti vāyamati. Tuletīti aniccādivasena tīreti. Padahatīti maggapadhānaṃ padahati. Kāyena ceva paramasaccanti sahaajātanāmakāyena ca nibbānaṃ sacchikaroti, paññāya ca kilese nibbijjhivā tadeva vibhūtaṃ pākaṭaṃ karonto passati.

433. Saccānubodhoti maggānubodho. Saccānuppattīti phalāsacchikiriyā. Tesamyevāti heṭṭhā vuttānaṃ dvādasannaṃ, evaṃ dīghaṃ maggavādaṃ anulometi, tasmā nāyamattho. Ayaṃ panettha attho - tesamyevāti tesam maggasampayuttadhammānaṃ. Padhānanti maggapadhānaṃ. Tañhi phalāsacchikiriyasaṅkhātāya saccānuppattiyā bahukāraṃ, magge asati phalābhāvatoti. Iminā nayena sabbapadesu attho veditabbo. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Caṅkīsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Esukārīsuttavaṇṇanā

437. Evaṃ me sutanti esukārīsuttaṃ. Tattha bilaṃ olaggeyyunti koṭṭhāsaṃ laggāpeyyuṃ, iminā satthadhammaṃ nāma dasseti. Satthavāho kira mahākantārapaṭipanno antarāmagge goṇe mate maṃsaṃ gahetvā sabbesaṃ satthikānaṃ “idaṃ khāditvā ettakaṃ mūlaṃ dātabba”nti koṭṭhāsaṃ olaggeti, goṇamaṃsaṃ nāma khādantāpi atthi akhādantāpi, mūlaṃ dātuṃ sakkontāpi asakkontāpi. Satthavāho yena mūlena goṇo gahito, tassa nikkhamanattaṃ sabbesaṃ balakkārena koṭṭhāsaṃ datvā mūlaṃ gaṇhāti, ayaṃ satthadhammo. Evamevaṃ brāhmaṇāpi lokassa paṭiññaṃ aggahetvā attanova dhammatāya catasso pāricariyā paññapentīti dassetuṃ evameva khotiādimāha. Pāpiyo assāti pāpaṃ assa. Seyyo assāti hitaṃ assa. Atha vā pāpiyoti pāpako lāmakko attabhāvo assa. Seyyoti seṭṭho uttamo. Seyyaṃsoti seyyo. Uccākulīnatāti uccākulīnattena seyyo. Pāpiyaṃsoti pāpiyo. Uccākulīnatā ca dvīsu kulesu vaḍḍheti khattiyakule brāhmaṇakule ca, ulāravaṇṇatā tīsu. Vessopi hi ulāravaṇṇo hoti. Ulārabhogatā catūsopi. Suddopi hi antamaso caṇḍālopi ulārabhogo hotiyeva.

440. Bhikkhācariyanti koṭṭidhanenapi hi brāhmaṇena bhikkhā caritabbāva, porāṇakabrāhmaṇā asītikoṭṭidhanāpi ekavelaṃ bhikkhaṃ caranti. Kasmā? Duggatakāle carantānaṃ idāni bhikkhaṃ carituṃ āraddhāti garahā na bhavissatīti. Atimaññaṃanoti yo bhikkhācariyavaṃsaṃ haritvā satta jīvakaṃsikkamavaṇijjādīhi jīvikaṃ kappeti, ayaṃ atimaññaṇti nāma. Gopo vāti yathā gopako attanā rakkhitabbaṃ bhaṇḍaṃ thenento akiccakārī hoti, evanti attho. Iminā nayena sabbavāresu attho veditabbo. Asitabyābhaṅginti tiṇalāyanaasitañceva kājañca. Anussaratoti yattha jāto, tasmim porāṇe mātāpettike kulavaṃse anussariyamāneti attho. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

7. Dhanañjānisuttavaṇṇanā

445. Evaṃ me sutanti dhanañjānisuttaṃ. Tattha dakkhiṇāgirisinti girīti pabbato, rājagahaṃ parikkhipitvā t̥hitapabbatassa dakkhiṇadisābhāge janapadassetaṃ nāmaṃ. Taṇḍulapālīdvārāyāti rājagahassa kira dvattiṃsamahādvārāni catusaṭṭhikhuddakadvārāni, tesu ekaṃ taṇḍulapālīdvāraṃ nāma, taṃ sandhāyevamāha. Rājānaṃ nissāyāti “gaccha manusse apīletvā sassabhāgaṃ gaṇhāhī”ti raññā pesito gantvā sabbameva sassaṃ gaṇhāti, “mā no, bhante, nāsehi”ti ca vutte - “rājakule vuttaṃ mandaṃ, ahaṃ raññā āgamanakāleyeva evaṃ āṇatto, mā kanditthā”ti evaṃ rājānaṃ nissāya brāhmaṇagahapatike vilumpati. Dhaññaṃ yebhuyyena attano gharaṃ pavesetvā appakaṃ rājakule paveseti. Kiṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ na pīlaṃ akāsīti ca vutto - “āma, mahārāja, imasmiṃ vāre khetṭāni mandasassāni ahesuṃ, tasmā apīlentassa me gaṇhato na bahuṃ jāta”nti evaṃ brāhmaṇagahapatike nissāya rājānaṃ vilumpati.

446. Payo pīyatanti taruṇakhīraṃ pivatu. Tāva bhattassāti yāva khīraṃ pivitvā nisīdissatha, tāvadeva bhattassa kālo bhavissati. Idheva hi no pātārāsabhattaṃ āharissantīti dasseti. Mātāpitarotiādīsu mahallakā mātāpitaro mudukāni attharaṇapāvuraṇāni sukhumāni vatthāni madhurabhojanaṃ sugandhagandhamālādīni ca pariyesitvā posetabbā. Puttadhītānaṃ nāmakaraṇamaṅgalādīni sabbakiccāni karontena puttadāro posetabbo. Evañhi akariyamāne garahā uppajjatīti iminā nayena attho veditabbo.

447. Adhammacārīti pañca dussīlyakammāni vā dasa dussīlyakammāni vā idha adhammo nāma. Upakaḍḍheyyunti pañcavidhabandhanādikammakaraṇatthaṃ taṃ taṃ nirayaṃ kaḍḍheyyuṃ.

448. Dhammacārīti dhammikasivavijjādikammakārī. Paṭikkamantīti osaranti parihāyanti. Abhikkamantīti abhisaranti vaḍḍhanti. Seyyoti varataraṃ. Hīneti nihīne lāmake. Kālaṅkato ca sārīputtāti idaṃ bhagavā “tatrassa gantvā desehi”ti adhippāyena theramāha. Theropi taṃkhaṇaṃyeva gantvā mahābrahmuno dhammaṃ desesi, tato paṭṭhāya cātuppadikaṃ gāthaṃ kathentopi catusaccavimuttaṃ nāma na kathesīti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Dhanañjānisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vāseṭṭhasuttavaṇṇanā

454. Evaṃ me sutanti vāseṭṭhasuttaṃ. Tattha icchānaṅgalavanasaṇḍeti icchānaṅgalagāmassa avidūre vanasaṇḍe. Caṅkīti ādayo pañcapi janā rañño pasenadissa kosalassa purohitā eva. Aññe ca abhiññātāti aññe ca bahū abhiññātā brāhmaṇā. Te kira chaṭṭhe chaṭṭhe māse dvīsu t̥hānesu sannipatanti. Yadā jātiṃ sodhetukāmā honti, tadā pokkharasātissa santike jātisodhanatthaṃ ukkaṭṭhāya sannipatanti. Yadā mante sodhetukāmā honti, tadā icchānaṅgale sannipatanti. Imasmiṃ kāle mantasodhanatthaṃ sannipatiṃsu. Ayamantarā kathāti yaṃ attano sahāyakabhāvānurūpaṃ kathaṃ kathentā anuvicariṃsu, tassā kathāya antarā ayamaññā kathā udapādi. Sīlavāti guṇavā. Vattasampannoti ācārasampanno.

455. Anuññātapatiññātāti sikkhitā tumheti evaṃ ācariyehi anuññātā, āma ācariya sikkhitamhāti evaṃ sayañca paṭiññātā. Asmāti bhavāma. Ahaṃ pokkharasātissa, tārukkhassāyaṃ māṇavoti ahaṃ pokkharasātissa jeṭṭhantevāsī aggasisso, ayaṃ tārukkhassāti dīpeti.

Tevijjānanti tivedānaṃ brāhmaṇānaṃ. Yadakkhātanti yaṃ atthato ca byañjanato ca ekaṃ padampi akkhātāṃ. Tatra kevalinosmaseti taṃ sakalaṃ jānanato tattha niṭṭhāgatamhāti attho. Idāni taṃ kevalibhāvaṃ āvikaronto padakasmātiādīmāha. Tattha jappe ācariyasādisāti kathanaṭṭhāne mayaṃ ācariyasadisāyeva.

Kammunāti dasakusalakammamapathakammunā. Ayañhi pubbe sattavidhaṃ kāyavacīkammaṃ sandhāya “yato kho, bho, sīlavā hotī”ti āha, tividhaṃ manokammaṃ sandhāya “vattasampanno”ti. Tena samannāgato hi ācārasampanno hoti. Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi cakkhumantabhāvena bhagavantaṃ ālapati.

Khayātīnti ūnabhāvaṃ atītaṃ, paripuññanti attho. Peccāti upagantvā. Namassantīti namo karonti.

Cakkhuṃ loke samuppannanti avijjandhakāre loke taṃ andhakāraṃ vidhamitvā lokassa diṭṭhadhammikādiatthadassanena cakkhu hutvā samuppannaṃ.

456. Evaṃ vāseṭṭhena thometvā yācito bhagavā dvepi jane saṅgaṇhanto tesam vo ahaṃ byakkhissantiādīmāha. Tattha byakkhissanti byākarissāmi. Anupubbanti tiṭṭhatu tāva brāhmaṇacintā, tiṇarukkhakīṭapaṭaṅgato paṭṭhāya anupaṭipāṭiyā ācikkhissāmīti attho. Jātivibhaṅganti jātivitthāraṃ. Aññamañña hi jātiyoti tesam tesañhi pāṇānaṃ jātiyo aññamañña nānappakārāti attho.

Tiṇarukkheti anupādinnaṃ kajātīṃ katvā pacchā upādinnaṃ kajātīṃ kathessāmi, evaṃ tassa jātibhedo pākaṭo bhavissatīti imaṃ desanaṃ ārabhi. Mahāsīvatthero pana “kiṃ, bhante, anupādinnaṃ bījanānatāya nānaṃ, upādinnaṃ kammanānatāyāti? Evaṃ vattuṃ na vaṭṭatī”ti pucchito āma na vaṭṭati. Kammañhi yoniyam khapati. Yonisiddhā ime sattā nānāvaṇṇā hontīti. Tiṇarukkheti ettha antopheggū bahisārā antamaso tālanāḷikerādayopi tiṇāneva, antosārā pana bahipheggū sabbe rukkhā nāma. Na cāpi paṭijānareti mayaṃ tiṇā mayaṃ rukkhāti vā, ahaṃ tiṇaṃ, ahaṃ rukkhoti vā evaṃ na jānanti. Liṅgaṃ jātimayanti ajānantānampi ca tesam jātimayameva saṅghānaṃ attano mūlabhūtatīṇādisadisameva hoti. Kiṃ kāraṇā? Aññamañña hi jātiyo. Yasmā añña tiṇajāti, añña rukkhajāti. Tiṇesupi añña tālajāti, añña nāḷikerajāti, evaṃ vitthāretabbaṃ. Iminā idaṃ dasseti - yaṃ jātivasena nānā hoti, taṃ attano paṭiññaṃ paresaṃ vā upadesaṃ vināpi aññajātito visesena gayhati. Yadi ca jātiyā brāhmaṇo bhavēyya, sopi attano paṭiññaṃ paresaṃ vā upadesaṃ vinā khattiyato vessato suddato vā visesena gayheyya, na ca gayhati. Tasmā na jātiyā brāhmaṇoti. Parato pana “yathā etāsu jātīsū”ti gāthāya etamatthaṃ vacībhedenēva āvikarissati.

Evaṃ anupādinnaṃ kesu jātiṃ dassetvā upādinnaṃ kesu dassento tato kīṭetiādīmāha. Yāva kunthakipilliketi kunthakipillikaṃ pariyaṇtaṃ katvāti attho. Ettha ca ye uppatitvā gacchanti, te paṭaṅgā nāma. Aññamañña hi jātiyoti tesampi nīlarattādivaṇṇavasena jātiyo nānappakārāva honti.

Khuddaketi kāḷakādayo. Mahallaketi sasabīḷārādayo.

Pādūdareti udarapāde, udaraṃyeva nesaṃ pādāti vuttaṃ hoti. Dīghapiṭṭhiketi sappānañhi sīsato yāva naṅgutṭhā piṭṭhiyeva hoti, tena te “dīghapiṭṭhikā”ti vuccanti.

Udaketī odake, udakamhi jāte.

Pakkhīti sakuṇe. Te hi pattehi yantīti pattayānā, vehāsaṃ gacchantīti vihaṅgamā.

Evaṃ thalajalākāsagocarānaṃ pāṇānaṃ jātibhedam dassetvā idāni yenādhippāyena taṃ dasseti, taṃ āvikaronto yathā etāsūti gāthamāha. Tassattho saṅkhepena vuttova. Vitthārato panettha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sayameva dassento na kesehītiādīmāha. Tatrāyaṃ yojanā - yaṃ vuttaṃ “natthi manussesu liṅgajātimayaṃ puthū”ti, taṃ evaṃ natthīti veditabbaṃ. Seyyathidaṃ? Na kesehīti. Na hi - “brāhmaṇānaṃ edisā kesā honti, khattiyānaṃ edisā”ti niyamo atthi yathā hatthiassamigādīnanti iminā nayena sabbaṃ yojetabbaṃ.

Liṅgaṃ jātimayaṃ neva, yathā aññāsu jātisūti idaṃ pana vuttassevatthassa nigamananti veditabbaṃ. Tassāyaṃ yojanā - evaṃ yasmā imehi kesādīhi natthi manussesu liṅgaṃ jātimayaṃ puthu, tasmā veditabbametam “brāhmaṇādibhedesu manussesu liṅgaṃ jātimayaṃ neva, yathā aññāsu jātisū”ti.

457. Idāni evaṃ jātibhede asatipi “brāhmaṇo khattiyo”ti idaṃ nānattaṃ yathā jātaṃ, taṃ dassetuṃ paccattanti gāthamāha. Tattha vokāranti nānattaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho - yathā hi tiracchānānaṃ yonisiddhameva kesādisaṅṭhānena nānattaṃ, tathā brāhmaṇādīnaṃ attano attano sarīre taṃ natthi. Evaṃ santepi yadetaṃ “brāhmaṇo khattiyo”ti vokāraṃ, taṃ vokārañca manussesu samaññāya pavuccati, vohāramatteneva pavuccatīti.

Ettāvatā bhagavā bhāradvājassa vādaṃ niggaṇhitvā idāni yadi jātiyā brāhmaṇo bhaveyya, ājīvasīlācāravipannopi brāhmaṇo bhaveyya. Yasmā pana porāṇā brāhmaṇā tassa brāhmaṇabhāvaṃ na icchanti, loka ca aññepi paṇḍitamanussā, tasmā vāsetṭhassa vādaṃ paggaṇhanto yo hi koci manussesūti aṭṭha gāthā āha. Tattha gorakkhanti khettarakkhaṃ, kasikammanti vuttaṃ hoti. Goti hi pathaviyā nāmaṃ, tasmā evamāha. Puthusippenāti tantavāyakammādinānāsippena. Vohāranti vaṇijjaṃ. Parapessenāti paresaṃ veyyāvaccakammena. Issatthanti āvudhajīvikaṃ, usuñca sattim cāti vuttaṃ hoti. Porohiccenāti purohitakammena.

Evaṃ brāhmaṇasamayena ca lokavohārena ca ājīvasīlācāravipannassa abrahmaṇabhāvaṃ sādhetvā evaṃ sante na jātiyā brāhmaṇo, guṇehi pana brāhmaṇo hoti. Tasmā yattha katthaci kule jāto yo guṇavā, so brāhmaṇo, ayamettha ñāyoti evametam ñāyaṃ atthato āpādetvā idāni naṃ vacībhedenā pakāsento na cāhaṃ brāhmaṇantiādīmāha. Tassattho - ahañhi yvāyaṃ catunnaṃ yonīnaṃ yattha katthaci jāto, tatrāpi visesena yo brāhmaṇassa saṃvaṇṇitāya mātari sambhūto, taṃ yonijaṃ mattisambhavaṃ, yā cāyaṃ ubhato sujātotiādinā nayena brāhmaṇehi brāhmaṇassa parisuddhauppattimaggasaṅkhātā yoni vuttā, saṃsuddhagahaṇikoti iminā ca mātisampatti, tatopi jātasambhūtattā yonijo mattisambhavoti vuccati, taṃ yonijaṃ mattisambhavaṃ iminā ca yonijamattisambhavamattena na brāhmaṇaṃ brūmi. Kasmā? Yasmā, bho bhoti, vacanamattena aññehi sakiñcanehi viṣiṭṭhattā bhovādi nāma so hoti, sace hoti sakiñcano sapaḷibodho. Yo panāyaṃ yattha katthaci jātopi rāgādikiñcanābhāvena akiñcano, sabbagahaṇapaṭinissaggena anādāno, akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ. Kasmā? Yasmā bāhitapāpoti.

458. Kiñcabhiyyo sabbasaṃyojanaṃ chetvātiādi sattavīsati gāthā. Tattha sabbasaṃyojananti dasavidhasaṃyojanaṃ. Na paritassatīti taṇhāparitassanāya na paritassati. Saṅgātiganti rāgasāṅgādayo atikkantaṃ. Viṣaṃyuttanti catūhi yonīhi sabbakilesehi vā viṣaṃyuttaṃ.

Naddhinti upanāhaṃ. Varattanti taṇhaṃ. Sandānanti yuttaṭpāsaṃ, diṭṭhipariyuṭṭhānassettaṃ adhivacanaṃ. Sahanukkamanti anukkamo vuccati pāse pavesanagaṇṭhi, diṭṭhānusayassettaṃ nāmaṃ. Ukkhittapalighanti ettha palighoti avijjā. Buddhanti catusaccabuddhaṃ. Titikkhatīti khamati.

Khantibalanti adhivāsanakhantibalaṃ. Sā pana sakiṃ uppannā balānīkaṃ nāma na hoti, punappunaṃ uppannā pana hoti. Tassā atthitāya balānīkaṃ.

Vatavantanti dhutaṅgavantaṃ. Sīlavantanti guṇavantaṃ. Anussadanti rāgādiussadavirahitaṃ. “Anussuta”ntipi pāṭho, anavassutanti attho. Dantanti nibbisevanaṃ.

Na limpatīti na allīyati. Kāmesūti kilesakāmavattthukāmesu.

Dukkhassa pajānāti, idheva khayanti ettha arahattaphalaṃ dukkhakkhayoti adhippettaṃ. Pajānātīti adhigamavasena jānāti. Pannabhāranti ohitabhāraṃ, khandhakilesaabhisaṅkhārakāmaguṇabhāre otāretvā ṭhitaṃ. Viṣaṃyuttapadaṃ vuttatthameva.

Gambhīrapaññanti gambhīresu ārammaṇesu pavattapaññaṃ. Medhāvinti pakatipaññāya paññavantaṃ.

Anāgārehi cūbhayanti anāgārehi ca viṣaṃsaṭṭhaṃ ubhayañca, dvīhipi cetehi viṣaṃsaṭṭhamevāti attho. Anokasārinti okaṃ vuccati pañcakāmaguṇālayo, taṃ anallīyamānanti attho. Appicchanti anicchaṃ.

Tasesūti sataṇhesu. Thāvaresūti nittaṇhesu.

Attadaṇḍesūti gahitadaṇḍesu. Nibbutanti kilesanibbānena nibbutaṃ. Sādānesūti saupādānesu.

Ohitoti patito.

459. Akakkasanti niddosaṃ. Sadoso hi rukkhopi sakakkasoti vuccati. Viññāpaninti atthaviññāpanikaṃ. Saccanti avisaṃvādikaṃ. Udīrayeti bhaṇati. Yāya nābhisajjeti yāya girāya parassa sajjanaṃ vā laggaṇaṃ vā na karoti, tādisaṃ aphaṇusaṃ girāṃ bhāsatīti attho.

Dīghanti suttāruḷhabhaṇḍaṃ. Rassanti vipṭakīṇṇabhaṇḍaṃ. Aṇunti khuddakaṃ. Thūlanti mahantaṃ. Subhāsubhanti sundarāsundaraṃ. Dīghabhaṇḍañhi appagghampi hoti mahagghampi. Rassādīsipi eseṇa nayo. Iti ettāvatā na sabbāṃ pariyādiṇṇaṃ, “subhāsubha”nti iminā pana pariyādiṇṇaṃ hoti.

Nirāsanti nittaṇhaṃ.

Ālayāti taṇhālayā. Aññāyāti jānitvā. Amatogadhanti amatabbhantaṃ. Anuppattanti anupaviṭṭhaṃ.

Ubho saṅgati ubhayampetaṃ saṅgaṃ. Puññañhi sagge laggāpeti, apuññaṃ apāye, tasmā ubhayampetaṃ saṅgati āha. Upaccagāti atīto.

Anāvilanti āvilakaraṇakilesavirahitaṃ. Nandībhavaparikkhīṇanti parikkhīṇanandiṃ parikkhīṇabhavaṃ.

“Yo ima”nti gāthāya avijjāyeva viṣaṃvādaḥkattena palipatho, mahāviduggatāya duggaṃ, saṃsaraṇattena saṃsāro, mohaṇattena mohoti vutto. Tiṇṇoti caturoghatiṇṇo. Pāraṇgatoti nibbānaṃ gato. Jhāyīti ārammaṇalakkhaṇūpanijjhānavasena jhāyī. Anejoti nittaṇho. Anupādāya nibbutoti kiñci gahaṇaṃ aggahetvā sabbakilesanibbānena nibbuto.

Kāmeti duvidhepi kāme. Anāgāroti anāgāro hutvā. Paribbajeti paribbajati. Kāmabhavaparikkhīṇanti khīṇakāmaṃ khīṇabhavaṃ.

Mānusaṃ yoganti mānusaṃ pañcakāmaguṇayogaṃ. Dibbaṃ yoganti dibbaṃ pañcakāmaguṇayogaṃ. Sabbayogaviṣaṃyuttanti sabbakilesayogaviṣaṃyuttaṃ.

Ratinti pañcakāmaguṇaratiṃ. Aratinti kusalabhāvanāya ukkaṇṭhitaṃ. Vīranti vīriyavantaṃ.

Sugatanti sundaraṃ ṭhānaṃ gataṃ, suṇḍarāya vā paṭipattiyā gataṃ.

Gatinti nibbattiṃ. Pureti atīte. Pacchāti anāgate. Majjheti paccuppanne. Kiñcananti kiñcanakārako kilesa.

Mahesinti mahante guṇe pariyesanaṭṭhena mahesiṃ. Vijitāvinanti vijitavijayaṃ.

460. Evaṃ bhagavā guṇato khīṇāsavaṃyeva brāhmaṇaṃ dassetvā ye jātito brāhmaṇoti abhinivesaṃ karonti, te idaṃ ajānantā, sāva nesaṃ diṭṭhi duddiṭṭhīti dassento samañña hesāti gāthādvayamāha. Tassattho - yadidaṃ brāhmaṇo khattiyo bhāradvājo vāseṭṭhoti nāmagottaṃ pakappitaṃ kataṃ abhisāṅkhaṭaṃ, samañña hesā lokasmiṃ, vohāramattanti attho. Kasmā? Yasmā samuccā samudāgataṃ samañña āgataṃ. Etañhi tattha tattha jātakāleyevassa ñātisālohitehi pakappitaṃ kataṃ. No ce naṃ evaṃ pakappeyyuṃ, na koci kiñci disvā ayaṃ brāhmaṇoti vā bhāradvājoti vā jāneyya. Evaṃ pakappitaṃ petaṃ dīgharattānusayitaṃ, diṭṭhigatamajānataṃ, taṃ pakappitaṃ nāmagottaṃ “nāmagottamattametam, vohāratthaṃ pakappita”nti, ajānantānaṃ sattānaṃ hadaye dīgharattaṃ diṭṭhigatamanusayitaṃ. Tassa anusayitattā taṃ nāmagottaṃ ajānantā no pabrunti, “jātiyā hoti brāhmaṇo”ti ajānantāva evaṃ vadantīti vuttaṃ hoti.

Evaṃ “ye jātito brāhmaṇo”ti abhinivesaṃ karonti, te idaṃ vohāramattaṃ ajānantā, sāva nesaṃ diṭṭhi duddiṭṭhī”ti dassetvā idāni nippariyāyameva jātivādaṃ paṭikkhipanto kammavādañca paṭiṭṭhapento na jaccātiādimāha. Tattha “kammunā”ti upaḍḍhagāthāya vitthāraṇatthaṃ kassako kammunātiādi vuttaṃ. Tattha kammunāti paccuppannena kasikammādinibbattakacetanākammunā.

Paṭiccasamuppādadassāti iminā paccayena evaṃ hotīti evaṃ paṭiccasamuppādadassāvino. Kammavipākakovidāti sammānāvamānārahakule kammavasena uppatti hoti, aññaṃ hīnapaṇītata hīnapaṇīte kamme vipaccamāne hotīti. Evaṃ kammavipākakusalā.

Kammunā vattatīti gāthāya pana lokoti vā pajāti vā sattoti vā ekoyevattho, vacanamattabhedo. Purimapadena cettha “atthi brahmā mahābrahmā seṭṭho sajita”ti diṭṭhiyā paṭisedho veditabbo. Kammunā hi tāsu tāsu gatīsu vattati loko, tassa ko sajita. Dutiyapadena “evaṃ kammunā nibbattopi ca pavattepi

atītapaccuppannabhedena kammunā vattati, sukhadukkhāni paccanubhonto hīnapañītādibhedañca āpajjanto pavattatī”ti dasseti. Tatiyena tamevatthaṃ nigameti “evaṃ sabbathāpi kammanibandhanā sattā kammeneva baddhā hutvā pavattanti, na aññathā”ti. Catutthena tametthaṃ upamāya vibhāveti. Yathā hi rathassa yāyato āṇi nibandhanaṃ hoti, na tāya anibaddho yāti, evaṃ lokassa nibbattato ca pavattato ca kammaṃ nibandhanaṃ, na tena anibaddho nibbattati na pavattati.

Idāni yasmā evaṃ kammanibandhano loko, tasmā seṭṭhena kammunā seṭṭhabhāvaṃ dassento tapenāti gāthādvayamāha. Tattha tapenāti dhutaṅgatapena.

Brahmacariyenāti methunaviratiyā. Saṃyamenāti sīlena. Damenāti indriyadamenā. Etenāti etena seṭṭhena parisuddhena brahmabhūtena kammunā brāhmaṇo hoti. Kasmā? Yasmā etaṃ brāhmaṇamuttamaṃ, yasmā etaṃ kammaṃ uttamo brāhmaṇaguṇoti vuttaṃ hoti. “Brahmāna”ntipi pāṭho. Ayaṃ panettha vacanattho - brahmaṃ ānetīti brahmānaṃ, brāhmaṇabhāvaṃ āvahaṭīti vuttaṃ hoti.

Dutiyagāthāya santoti santakilesa. Brahmā sakkoti brahmā ca sakko ca, yo evarūpo, so na kevalaṃ brāhmaṇo, atha kho brahmā ca sakko ca so vijānataṃ paṇḍitānaṃ, evaṃ vāseṭṭha, jānāhīti vuttaṃ hoti. Sesamaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Vāseṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Subhasuttavaṇṇanā

462. Evaṃ me sutanti subhasuttaṃ. Tattha todeyyaputtoti tudigāmaṃvāsino todeyyabrāhmaṇassa putto. Ārādhako hotīti sampādako hoti paripūrako. Ñāyaṃ dhammanti kāraṇadhammaṃ. Kusalanti anavajjaṃ.

463. Micchāpaṭipattinti aniyyānikaṃ akusalapaṭipadaṃ. Sammāpaṭipattinti niyyānikaṃ kusalaṭipadaṃ.

Mahaṭṭhantiādīsu mahantehi veyyāvaccakarehi vā upakaraṇehi vā bahūhi attho etthāti mahaṭṭhaṃ. Mahantāni nāmaggaḥaṇamaṅgalādīni kiccāni etthāti mahākiccaṃ. Idaṃ ajja kattabbaṃ, idaṃ sveti evaṃ mahantāni adhikārasaṅkhātāni adhikaraṇāni etthāti mahādhikaraṇaṃ. Bahūnaṃ kamme yuttappayuttatāvasena pīlāsaṅkhāto mahāsamārambho etthāti mahāsamārambhaṃ. Gharāvāsakammaṭṭhānanti gharāvāsakammaṃ. Evaṃ sabbavāresu attho veditabbo. Kasikamme cettha naṅgalakoṭiṃ ādiṃ katvā upakaraṇānaṃ pariyesanavasena mahaṭṭhatā, vaṇijjāya yathāṭṭhitameva bhaṇḍaṃ gahetvā parivattanavasena appaṭṭhatā veditabbā. Vipajjamānanti avuṭṭhiativuṭṭhiādīhi kasikammaṃ, maṇisuvāṇṇādīsu acchekatādīhi ca vaṇijjakammaṃ appaphalaṃ hoti, mūlacchedampi pāpuṇāti. Vipariyāyena sampajjamānaṃ mahapphalaṃ cūlantevāsikassa viya.

464. Evameva khoti yathā kasikammaṭṭhānaṃ vipajjamānaṃ appaphalaṃ hoti, evaṃ gharāvāsakammaṭṭhānampi. Akatakalyāṇo hi kālaṃ katvā niraye nibbattati. Mahādattasenāpati nāma kireko brāhmaṇabhatto ahosi, tassa maraṇasamaye nirayo upaṭṭhāsi. So brāhmaṇehi “kiṃ passasī”ti vutto? Lohitagaranti āha. Brahmaloko bho esoti. Brahmaloko nāma bho kahanti? Uparīti. Mayhaṃ heṭṭhā upaṭṭhātīti. Kiñcāpi heṭṭhā upaṭṭhātīti, tathāpi uparīti kālaṃ katvā niraye nibbatto. “Iminā amhākaṃ yaññe doso dinno”ti sahassaṃ gahetvā nīharitum adamsu. Sampajjamānaṃ pana mahapphalaṃ hoti. Katakalyāṇo hi kālaṃ katvā sagge nibbattati. Sakalāya

guttillavimānakathāya dīpetabbaṃ. Yathā pana taṃ vaṇijjakammaṭṭhānaṃ vipajjamānaṃ appaphalaṃ hoti, evaṃ sīlesu aparipūrakārino anesanāya yuttassa pabbajjākammaṭṭhānampi. Evarūpā hi neva jhānādisukhaṃ na saggamokkhaṃ labhati. Sampajjamānaṃ pana mahapphalaṃ hoti. Sīlāni hi pūretvā vipassanaṃ vaḍḍhento arahattampi pāpuṇāti.

Brāhmaṇā, bho gotamoti idha kiṃ pucchāmīti pucchati? Brāhmaṇā vadanti - “pabbajito ime pañca dhamme pūretuṃ samattho nāma natthi, gahaṭṭhova pūretī”ti. Samaṇo pana gotamo - “gihissa vā ahaṃ māṇava pabbajitassa vā”ti punappunaṃ vadati, neva pabbajitaṃ muñcati, mayhameva pucchaṃ maññe na sallakkhetīti cāgasīsenā pañca dhamme pucchāmīti pucchati. Sace te agarūti sace tuyhaṃ yathā brāhmaṇā paññapenti, tathā idha bhāsituṃ bhāriyaṃ na hoti, yadi na koci aphāsukabhāvo hoti, bhāsassūti attho. Na kho me, bhoti kiṃ sandhāyāha? Paṇḍitapaṭirūpakānañhi santike kathetuṃ dukkhaṃ hoti, te pade pade akkhare akkhare dosameva vadanti. Ekantapaṇḍitā pana kathaṃ sutvā sukathitaṃ pasaṃsanti, dukkathite pālīpadaatthabyañjanesu yaṃ yaṃ virujjhati, taṃ taṃ ujum katvā denti. Bhagavatā ca sadiso ekantapaṇḍito nāma natthi, tenāha “na kho me, bho gotama, garu, yatthassu bhavanto vā nisinno bhavantarūpo vā”ti. Saccanti vacīsaccaṃ. Tapanti tapacariyaṃ. Brahmacariyanti methunaviratiṃ. Ajjhenanti mantagahaṇaṃ. Cāganti āmisapariccāgaṃ.

466. Pāpito bhavissatīti. Ajānanabhāvaṃ pāpito bhavissati. Etadavocāti bhagavatā andhaveṇūpamāya niggahito taṃ paccāharituṃ asakkonto yathā nāma dubbalasunakho migaṃ utṭhapetvā sāmikassa abhimukhaṃ katvā sayāṃ apasakkati, evamevaṃ ācariyaṃ apadisanto evaṃ “brāhmaṇo”tiādivacanaṃ avoca. Tattha pokkharasātīti idaṃ tassa nāmaṃ, “pokkharasāyī”tipi vuccati. Tassa kira kāyo setapokkharasadisō devanagare ussāpitarajatatorāṇaṃ viya sobhati, sīsaṃ panassa kāḷavaṇṇaīdanīlamayaṃ viya, massupī candamaṇḍale kāḷamegharāji viya khāyati, akkhīni nīluppalasadisāni, nāsā rajatapanālikā viya suvaṭṭitā suparisuddhā, hatthapādatalāni ceva mukhañca katalākhārasaparikkammaṃ viya sobhati. Ativīya sobhaggappatto brāhmaṇassa attabhāvo. Arājake tṭhāne rājānaṃ kātuṃ yuttamimaṃ brāhmaṇaṃ, evamesa sassiriko, iti naṃ pokkharasadisattā “pokkharasātī”ti sañjānanti, pokkhare pana so nibbatto, na mātukucchiyanti iti naṃ pokkhare sayitattā “pokkharasāyī”tipi sañjānanti. Opamaññoti upamaññagotto. Subhagavanikoti ukkaṭṭhāya subhagavanassa issaro. Hassakaṃyevāti hasitabbakaññeva. Nāmakāṃyevāti lāmakāṃyeva. Tadeva taṃ atthābhāvena rittakaṃ. Rittakattā ca tucchakaṃ. Idāni naṃ bhagavā sācariyakaṃ niggaṇhituṃ kiṃ pana māṇavātiādīmāha.

467. Tattha katamā nesaṃ seyyoti katamā vācā tesāṃ seyyo, pāsāṃsataroti attho. Sammuccāti sammutiyā lokavohārena. Mantāti tulayitvā pariggaṇhitvā. Paṭisaṅkhāyāti jānitvā. Atthasaṃhitanti kāraṇanissitaṃ. Evaṃ santeti lokavohāraṃ amuñcitvā tulayitvā jānitvā kāraṇanissitaṃ katvā kathitāya seyyabhāve sati. Āvutoti āvarito. Nivutoti nivārito. Ophuṭoti onaddho. Pariyonaddhoti paliveṭhito.

468. Gadhitotiādīni vuttatthāneva. Sace taṃ, bho gotama, tṭhānanti sace etaṃ kāraṇamatthi. Svāssāti dhūmachārikādīnaṃ abhāvena so assa aggi accimā ca vaṇṇimā ca pabhassaro cāti. Tathūpamāhaṃ māṇavāti tappaṭibhāgaṃ ahaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - yatheva hi tiṇakaṭṭhupādānaṃ paṭicca jalamāno aggi dhūmachārikaṅgārānaṃ atthitāya sadoso hoti, evamevaṃ pañca kāmaguṇe paṭicca

uppannā pīti jātijarābyādhimaraṇasokādīnaṃ atthitāya sadosā. Yathā pana pariccattatiṇakattḥupādāno dhūmādīnaṃ abhāvena parisuddho, evamevaṃ lokuttarajjhānadvayasampayuttā pīti jātiādīnaṃ abhāvena parisuddhāti attho.

469. Idāni ye te brāhmaṇehi cāgasīsenā pañca dhammā paññattā, tepi yasmā pañceva hutvā na niccalā tiṭṭhanti, anukampājātikena saddhiṃ cha āpajjanti. Tasmā taṃ dosaṃ dassetuṃ ye te māṇavātīādīmāha. Tattha anukampājātikanti anukampāsabhāvaṃ.

Kattha bahulaṃ samanupassasīti idaṃ bhagavā yasmā - “esa ime pañca dhamme pabbajito paripūretuṃ samattho nāma natthi, gahaṭṭho paripūreti”ti āha, tasmā - “pabbajitova ime pūreti, gahaṭṭho pūretuṃ samattho nāma natthī”ti teneva mukhena bhaṇāpetuṃ pucchati.

Na satataṃ samitaṃ saccavādītiādīsu gahaṭṭho aññasmiṃ asati vaḷaṇṇjanakamusāvādampi karotiyeva, pabbajitā asinā sīse chijjantepi dve kathā na kathenti. Gahaṭṭho ca antotemāsamattampi sikkhāpadaṃ rakkhituṃ na sakkoti, pabbajito niccomeva tapassī sīlavā tapanissitako hoti. Gahaṭṭho māsassa aṭṭhdivasamattampi uposathakammaṃ kātuṃ na sakkoti, pabbajitā yāvajīvaṃ brahmacārino honti. Gahaṭṭho ratanasuttamaṅgalasuttamattampi potthake likhitvā ṭhapeti, pabbajitā niccaṃ sajjhāyanti. Gahaṭṭho salākabhattampi akhaṇḍaṃ katvā dātuṃ na sakkoti, pabbajitā aññasmiṃ asati kākasunakhādīnampi piṇḍaṃ denti, bhaṇḍaggāhakadahaṇṇasapi patte pakkhipantevāti evamattho daṭṭhabbo. Cittassāhametenti ahaṃ ete pañca dhamme mettacittassa parivāre vadāmīti attho.

470. Jātavaddhoti jāto ca vaḍḍhito ca. Yo hi kevalaṃ tattha jātova hoti, aññattha vaḍḍhito, tassa samantā gāmaṃaggā na sabbaso paccakkhā honti, tasmā jātavaddhoti āha. Jātavaddhopi hi yo ciraṃ nikkhanto, tassa na sabbaso paccakkhā honti, tasmā tāvadeva avasaṇṇanti āha, taṃkhaṇameva nikkhantanti attho. Dandhāyitattanti “ayaṃ nu kho maggo ayaṃ na nu kho”ti kaṅkhāvasena cirāyitattaṃ. Vitthāyitattanti yathā sukhumaṃ atthajātaṃ sahasā pucchitassa kassaci sarīraṃ thaddhabhāvaṃ gaṇhāti, evaṃ thaddhabhāvagahaṇaṃ. Nattevāti iminā sabbaññutaññāṇassa appaṭihatabhāvaṃ dasseti. Tassa hi purisassa mārāvaṭṭanādīnaṃ vasena siyā ñāṇassa paṭighāto, tena so dandhāyeyya vā vitthāyeyya vā, sabbaññutaññāṇaṃ pana appaṭihataṃ, na sakkā tassa kenaci antarāyo kātunti dīpeti.

Seyyathāpi māṇava balavā saṅkhadhamoti ettha balavāti balasampanno. Saṅkhadhamoti saṅkhadhamako. Appakasirenāti akicchena adukkheṇa. Dubbalo hi saṅkhadhamako saṅkhaṃ dhamantopi na sakkoti catasso disā sareṇa viññāpetuṃ, nāssa saṅkhasaddo sabbaso phari. Balavato pana vipphāriko hoti, tasmā balavāti āha. Mettāya cetovimuttiyāti ettha mettāyāti vutte upacāropi appanāpi vaṭṭati, cetovimuttiyāti vutte pana appanāva vaṭṭati. Yaṃ pamāṇakataṃ kammanti pamāṇakataṃ kammaṃ nāma kāmāvacaraṃ vuccati, appamāṇakataṃ kammaṃ nāma rūpārūpāvacaraṃ. Tesupi idha brahmavihāraṃ kammaññeva adhippetuṃ. Tañhi pamāṇaṃ atikkamitvā odhisakaṇodhisaka disāpharaṇavasena vaḍḍhetvā katattā appamāṇakatanti vuccati. Na taṃ tatrāvasissati, na taṃ tatrāvatitṭhatīti taṃ kāmāvacarakammaṃ tasmiṃ rūpārūpāvacarakamme na ohīyati na tiṭṭhati. Kiṃ vuttaṃ hoti? Kāmāvacarakammaṃ tassa rūpārūpāvacarakammasa antarā laggituṃ vā ṭhātuṃ vā rūpārūpāvacarakammaṃ pharivā pariyādiyitvā attano okāsaṃ gahetvā

patiṭṭhātum vā na sakkoti, atha kho rūpārūpāvacarakammameva kāmāvacaram mahogho viya parittaudakam pharitvā pariyādiyitvā attano okāsam gahetvā tiṭṭhati, tassa vipākam paṭibāhitvā sayameva brahmasahabyatam upanetīti. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Subhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Saṅgāraṇasuttavaṇṇanā

473. Evaṃ me sutanti saṅgāraṇasuttam. Tattha cañcalikappeti evaṃnāmake gāme. Abhippasannāti aveccappasādasena pasannā. Sā kira sotāpannā ariyasāvikā bhāradvājagottassa brāhmaṇassa bhariyā. So brāhmaṇo pubbe kālena kālam brāhmaṇe nimantetvā tesam sakkāram karoti. Imam pana brāhmaṇim gharam ānetvā abhirūpāya mahākulāya brāhmaṇiyā cittaṃ kopetum asakkonto brāhmaṇānam sakkāram katum nāsakkihi. Atha nam brāhmaṇā diṭṭhadiṭṭhatṭhāne - “nāyidāni tvaṃ brāhmaṇaladdhiko, ekāhampi brāhmaṇānam sakkāram na karosī”ti nippīlenti. So gharam āgantvā brāhmaṇiyā tamattham ārocetvā - “sace, bhoti ekadivasam mukham rakkhitum sakkuṇeyyāsi, brāhmaṇānam ekadivasam bhikkham dadeyya”nti āha. Tuyham deyyadhammam ruccanakatṭhāne dehi, kiṃ mayham etthāti. So brāhmaṇe nimantetvā appodakam pāyāsam pacāpetvā gharañca sujjhāpetvā āsanāni paññāpetvā brāhmaṇe nisīdāpesi. Brāhmaṇī mahāsātakam nivāsetvā kaṭacchum gahetvā parivisanti dussakaṇṇake pakkhalitvā “brāhmaṇe parivisāmi”ti saññampi akatvā āsevanavasena sahasā satthārameva anussaritvā udānam udānesi.

Brāhmaṇā udānam sutvā “ubhatopakkhiko esa samaṇassa gotamassa sahāyo, nāssa deyyadhammam gaṇhissāmā”ti kupitā bhojanāni chaḍḍetvā nikkhamimsu. Brāhmaṇo - “nanu paṭhamameva tam avacam ‘ajjekadivasam mukham rakkheyyāsi’ti, ettakam te khīrañca taṇḍulādīni ca nāsītānī”ti ativiya kopavasam upagato - “evameva panāyam vasalī yasmiṃ vā tasmim vā tassa muṇḍakassa samaṇassa vaṇṇam bhāsati, idāni tyāham vasali tassa satthuno vādam āropessāmi”ti āha. Atha nam brāhmaṇī “gaccha tvaṃ, brāhmaṇa, gantvā vijānissasi”ti vatvā “na khvāham tam, brāhmaṇa, passāmi sadevake loke...pe... vādam āropeyyā”tiādimāha. So satthāram upasaṅkamitvā -

“Kiṃsu chetvā sukham seti, kiṃsu chetvā na socati;
Kissassu ekadhammassa, vadham rocesi gotamā”ti. -

Pañham pucchi. Satthā āha -

“Kodham chetvā sukham seti, kodham chetvā na socati;
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa;
Vadham ariyā pasamsanti, tañhi chetvā na socati”ti. -

Pañham kathesi. So pabbajitvā arahattam patto. Tasseva kaniṭṭhabhātā akkosakabhāradvājo nāma “bhātā me pabbajito”ti sutvā bhagavantam upasaṅkamitvā akkositvā bhagavatā vinīto pabbajitvā arahattam patto. Aparo tassa kaniṭṭho sundarikabhāradvājo nāma. Sopi bhagavantam upasaṅkamitvā pañham pucchitvā vissajjanam sutvā pabbajitvā arahattam patto. Aparo tassa kaniṭṭho

piṅgalabhāradvājo nāma. So pañhaṃ pucchitvā pañhabyākaraṇapariyosāne pabbajitvā arahattaṃ patto. Saṅgāravo māṇavoti ayaṃ tesaṃ sabbakaniṭṭho tasmiṃ divase brāhmaṇehi saddhiṃ ekabhattagge nisinno. Avabhūtāvāti avaḍḍhibhūtā avamaṅgalabhūtāyeva. Parabhūtāvāti vināsaṃ pattāyeva. Vijjamānānanti vijjamānesu. Sīlapaññānanti sīlañca ñāṇañca na jānāsi.

474. Diṭṭhadhammābhiññāvosānapāramippattāti diṭṭhadhamme abhiññāte imasmiññeva attabhāve abhijānitvā vositavosānā hutvā pāramīsaṅkhātāṃ sabbadhammānaṃ pārabhūtaṃ nibbānaṃ pattā mayanti vatvā ādibrahmacariyaṃ paṭijānantīti attho. Ādibrahmacariyanti brahmacariyassa ādibhūtā uppādakā janakāti evaṃ paṭijānantīti vuttaṃ hoti. Takkīti takkagāhī. Vīmaṃsīti vīmaṃsako, paññācāraṃ carāpetvā evaṃvādī. Tesāhamasmīti tesaṃ sammāsambuddhānaṃ ahamasmi aññataro.

485. Aṭṭhitavatanti aṭṭhitatapaṃ, assa padhānapadena saddhiṃ sambandho, tathā sappurisapadassa. Idañhi vuttaṃ hoti - bhoto gotamassa aṭṭhitapadhānavataṃ ahosi, sappurisapadhānavataṃ ahosīti. Atthi devāti puṭṭho samānoti idaṃ māṇavo “sammāsambuddho ajānantova pakāsesī”ti saññāya āha. Evaṃ santeti tumhākaṃ ajānanabhāve sante. Tucchaṃ musā hotīti tumhākaṃ kathā aphalā nipphalā hoti. Evaṃ māṇavo bhagavantaṃ musāvādena niggaṇhāti nāma. Viññunā purisenāti paṇḍitena manussena. Tvaṃ pana aviññutāya mayā byākatampi na jānāsīti dīpeti. Uccena sammatanti uccena saddena sammatatvaṃ pākaṭaṃ lokasmiṃ. Adhidevāti susudārakāpi hi devā nāma honti, deviyo nāma honti devā pana adhidevā nāma, loke devo devīti laddhanāmehi manussehi adhikāti attho. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Saṅgāravasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Majjhimaṇṇāsa-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια. 2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες. 5. Το κεφάλαιο για τους Βραχμάνους έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org